
Darius Juodis

Dokumentai iš Stasio Žakevičiaus (Žymanto) archyvo

2009 m. į Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro Genocido aukų muziejų iš Jungtinių Amerikos Valstijų atkeliavo visuomenės veikėjo, teisininko Stasio Žakevičiaus (nuo 1945 m. pasivadinusio Žymantu) archyvo dokumentai. 2011 m. muziejų pasiekė ir kita gausaus archyvo dalis. Dabartiniu metu medžiaga inventorizuojama. Visą archyvą artimųjų valia muziejui dovanuoja S. Žakevičiaus giminaičiai Vytautas Barauskas ir Venta Barauskaitė-Leon. Prieš pradėdant aptarti archyvinius dokumentus (darbe kalbama tik apie pirmos archyvo dalies medžiagą), reikia nors trumpai pristatyti buvusį šio archyvo savininką.

S. Žakevičius gyveno sudėtingame ir prieštaringai vertinamame laike, todėl natūralu, kad ir jo paties veiksmai gali sulaukti prieštaringo vertinimo. S. Žakevičius 1908 m. gimė Kijeve, bet jo gyvenimas buvo susijęs su Lietuva. Iki 1940 m. jis aktyviai nedalyvavo politinėje veikloje, o daugiau dėmesio skyrė teisės mokslui. 1933 m. baigė Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) Teisų fakultetą, vėliau stažavosi užsienio šalių (Prancūzijos, JAV, Didžiosios Britanijos) aukštosiose mokyklose. Nuo 1939 m. dėstė VDU, 1940 m. Teisų fakultetą perkėlus į Vilnių, tapo Vilniaus universiteto Teisės fakulteto prodekanu, įgijo docento vardą.

1940 m. politiniai pokyčiai Lietuvoje įtraukė S. Žakevičių į antisovietinį pagrindį – į Lietuvių aktyvistų fronto veiklą. Vokietijos–Sovietų Sąjungos karo išvakarėse suėmus kelis svarbius Vilniaus pagrindžio vadovybės narius, jam teko perimti vadovavimą ir tapti 1941 m. Birželio sukilimo vadu Vilniuje. Jo iniciatyva buvo įkurtas Vilniaus miesto ir srities piliečių komitetas, kuriam pats vadovavo. Komitetas turėjo atlikti civilinės valdžios funkciją ir palaikyti ryšius su vokiečių karine administracija. Tais pačiais metais S. Žakevičius tapo Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos nariu, nes perėjo į pagrindinę antinacinę veiklą, 1944 m. redagavo nelegalų laikraštį „Laisvas žodis“. Tais pačiais metais, prie Lietuvos sienų artėjant Raudonajai armijai, pasitraukė į Vakarus. 1945 m. bendradarbiavo su Vyriausioju Lietuvos išlaisvinimo komitetu (VLIK), bet kilus nesutarimų perėjo į Vyriausiąjį Lietuvos atstatymo komitetą (VLAK) ir Bendro demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio (BDPS) Užsienio delegatūrą. Pastarosios nariu jis paskirtas 1946 m. birželio 9 d.¹ 1949 m. asmenys, vykstantys į Lietuvą dalyvauti pasipriešinimo veikloje, jį paskyrė ir Lietuvių rezistencijos bei BDPS prezidiumo atstovu užsienyje². Padedamas anglų žvalgybos jis rengė kovotojų ir žvalgų desantus į Lietuvą, tapo vienu iš Lietuvių

rezistencinės santarvės (LRS) kūrėjų, buvo viešai nematomos LRS veiklos dalies, vadina- mos Lietuvos rezistencine tarnyba užsienyje (LRTU, kodinis pavadinimas „Dubysa“), fak- tiniu vadovu. Gyvendamas užsienyje nuolat bendradarbiavo lietuvių išeivijos spaudoje. Nuo 1959 m. gyveno JAV, kur 1973 m. baigė savo gyvenimo dienas.

Į sovietų saugumo akiratį S. Žakevičius pateko 1946 m. Tada MGB gavo duomenų (šaltinis nenurodytas), kad anglų žvalgyba nutarė verbuoti išeivius iš Baltijos šalių, tuo- met gyvenusius perkeltųjų asmenų stovyklose Vakarų Vokietijoje. Buvo užverbuotas rezi- dentas Žakevičius, kuris sakė, kad „lietuvių komitetas“ (?) Tiubingene numatęs siųsti į Lietuvą du savo žmones rinkti informacijos. Anglų žvalgyba susidomėjo jų kelionėmis. Pasak sovietinio saugumo duomenų, anglai net numatė ateityje suteikti Žakevičiui materi- alinę pagalbą. Gavusi tokios tikslios informa- cijos, MGB nukreipė dėmesį į dviejų galimai siunčiamų į Lietuvą asmenų paiešką. MGB skyriams Lietuvoje buvo išsiuntinėti slapti, bet standartiniai orientyrai. Nurodyta, kad žmonių iš Vakarų paieškai reikia pasitelkti tik patikrintus ir atsidavusius agentus, neatsklei- džiant jiems orientyrų esmės, jie privalo lai- kytis konspiracijos ir stengtis nebūti iššifruoti. Rezultatus nurodyta pranešti tiesiai LSSR MGB ministrui Dmitrijui Jefimovui³. Bet patikrinę turimus duomenis vietiniai MGB skyriai neturėjo nieko svarbaus pranešti. Atas- kaitose vadovybei vietiniai čekistai rėmėsi nepatikrintais gandais apie neva atvykusius iš užsienio asmenis ar įtartinus repatriantus iš Vakarų. Štai viename pranešime MGB informatorius pranešė, kad į Užpalių valsčių nusileidę du desantininkai prisidėjo prie vie- tinio partizanų būrio, tuo jį sustiprindami⁴. Nors šie ir panašūs gandai nebuvo patvir- tinti, S. Žakevičius tuo metu pateko į sovietų kontržvalgybos akiratį ir buvo priskirtas prie pavojingų sovietų valstybės priešų.

Vėlesnėje sovietinėje literatūroje S. Žake- vičius sulaukdavo vien neigiamo vertinimo. Štai dar 1952 m. parengtoje brošiūroje jis turėjo būti pristatytas kaip nenubaustas žmogžudys⁵. Vėliau panašios kompromita- vimo akcijos kartojosi. Pagrindinė jų tema – glaudus S. Žakevičiaus bendradarbiavimas su nacių okupacine valdžia. Šių akcijų inici- atorius dažnai buvo sovietų saugumas, kuris žaidė savus žaidimus. S. Žakevičių siekta kompromituoti užsienio spaudoje, žydų emigrantų laikraščiuose ir lietuvių emigran- tų „Vienybėje“⁶. Viena iš kompromitavimo akcijų saugumo dokumentuose aprašyta su visomis smulkmenomis, nevengiant pasi- girti jos rezultatais. Neva S. Žakevičius JAV įsitraukė į antisovietinę veiklą ir pradėjo šan- tažuoti bei terorizuoti aktyvius „pažangiųjų“ (t. y. prokomunistiškai nusiteikusių) lietuvių organizacijų veikėjus (pasak saugumo, net rengė jų butuose pogromus). Nežinoma, kaip ten buvo iš tikrųjų, bet tai leido S. Ža- kevičių įvardyti kaip „pavojingą asmenį“, todėl imtasi aktyvių veiksmų siekiant jį sukompromituoti. Šia kryptimi veikta kartu su SSRS KGB PGU (rus. *Pervoje glavnoje upravlenije*) rezidentūra. Į JAV pradėta siųsti dokumentų fotokopijas, rodančias, kad S. Žakevičius bendradarbiavo su naciais. Ši medžiaga buvo skelbiama tiek lietuvių, tiek žydų kalbaėjusiuose leidiniuose. Anot saugumo, tai sukėlė audringą reakciją, prasi- dėjo prieš S. Žakevičių nukreipta kampanija, kuri galutinai jį sukompromitavo lietuvių emigrantų ir amerikiečių valdžios akyse. Tai esą privertė S. Žakevičių pasitraukti iš politinės veiklos. Tokia buvo įvykių versija KGB akimis⁷. Nepaisant sovietų saugumo siekio sukompromituoti S. Žakevičius liko antisovietinio pasipriešinimo pavyzdžiu.

S. Žakevičiaus surinkto ir saugoto archy- vo dokumentai dar mažai panaudoti istori- niuose tyrimuose. Iš esmės jais yra pasinau- dojęs tik Liūtas Mockūnas rašydamas savą

knygą⁸. Jis rėmėsi tais pačiais dokumentais, bet tik paimtais iš kitų asmenų archyvų. Dalis tų dokumentų ar jų kopijų yra išlikę lietuvių išeivių, Lietuvos partizanų ar buvusio KGB archyvo fonduose, bet dauguma dar nėra nė karto cituoti ar skelbti. Tematiškai archyvą galima suskirstyti į keletą dalių.

Partizanų dokumentai. Į S. Žakevičiaus fondą pateko didelė dalis partizano Juozo Lukšos-Skrajūno ir jo bendražygių į Vakarų pervežtų dokumentų originalų. Tai įvairūs partizanų atsišaukimai, įsakymai, pranešimai, veiklos apžvalgos, apdovanojimų pavyzdžiai. Užsienio lietuviams jie turėjo sudaryti bendrą vaizdą apie tuometinę partizanų veiklą Lietuvoje. Daugiausia į Vakarų buvo pervežta Tauro ir Dainavos apygardų dokumentų. Bet yra ir keletas Baltijos apygardos (taip konspiracijos tikslais vadinosi Jungtinė Kęstučio apygarda) partizanų įsakymų, kuriuos kovotojai irgi perdavė į Vakarų. Taip pat archyve yra originalių Vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų štabo ir BDPS prezidiumo veiklos dokumentų. Pateiktos veiklos struktūrinės schemos, vadovų įgaliojimai, suteikti partizanų atstovams J. Lukšai, Jurgiui Krikščiūnui-Vytautui, Kazimierui Pypliui-Audroniui ir kt. Taip pat svarbus BDPS memorandumo Jungtinių Tautų Organizacijai originalas, kurį pasirašė žymūs partizanų vadai Antanas Baltūsis-Žvejys, Jonas Žemaitis-Tylius, Adolfas Ramanauskas-Vanagas ir legaliai gyvenę BDPS prezidiumo nariai.

Archyve atsidūrė ir keletas partizanų dokumentų, kuriuos į Vakarų sąmoningai perdavė MGB agentai. Vienas tokių – 1951 m. Pietų Lietuvos srities biuletėnis Nr. 3. Jį perdavė Edmundas, neva rezistencijos atstovas, o iš tikrųjų – MGB agentas⁹. Šiame biuletenyje kritikuojama pasyviosios rezistencijos taktika bei ją palaikantys užsienio lietuviai ir iškeliami VLIK'o pasirinkti veiklos metodai (žr. p. 170–174). Sovietams buvo naudinga, kad toks leidinys patektų į Vakarų, nes jis

galėjo dar labiau sukiršinti užsienio lietuvių tarpusavyje. Galima abejojti, ar šis biuletėnis nėra MGB klastotė, nes Lietuvoje tokio leidinio nerasta. Reikia pažymėti, kad lietuvių partizanų vadai (išskyrus LLKS Visuomeninės dalies viršininką Juozą Šibailą-Merainį, kuris išsakė kritines pastabas dėl partizanų atstovavimo užsienyje¹⁰) iš esmės pritarė VLIK'o linijai ir tarp jų nebuvo didesnių prieštaravimų. Lietuvoje kovotojams buvo lengviau sutarti nei užsienyje.

Toliau skelbiama keletas iškalbingesnių partizanų parengtų dokumentų. Vienas jų – partizanų informacija apie stribų formuotes. Tai autentiškas liudijimas, kaip partizanai vaizdavo savo tiesioginius priešus.

Dėl sovietų saugumo įtakos atsiradę dokumentai. Kita dalis dokumentų susiję su slapta MGB (vėliau KGB) veikla. Jie atsiradę dėl sovietų saugumiečių įtakos ar pateikiantys saugumo skleidžiamą dezinformaciją. Bendras visų jų tikslas – apgaule dezorientuoti lietuvių emigracijos veikėjus. Tai problemiškesni ir nuodugniau istorinio tyrimo reikalingi dokumentai. Stingant papildomos informacijos, patys savaime jie nesuteikia išsamaus vaizdo.

Būdingiausi iš šių dokumentų yra susiję su MGB bendradarbio Juozo Markulio (agento Ažuolo ir Noreikos) veikla. Tai BDPS, vėliau VLAK'o steigimo aktai, vėlesnė VLAK'o veiklos užsienyje dokumentacija, BDPS vardu leisti biuletėniai, J. Markulio rašyti dokumentai, iškeliantys patį autorių ir jo veiklą kovotojų ir emigrantų akyse, ir pan.

Nors MGB planą veikti panaudojant patikimą agentą Ažuolą partizanai gana greitai atskleidė ir ši žinia buvo perduota į užsienį, tai vis tiek sukėlė tarp išeivių tam tikrą sumaištį ir turėjo poveikio. Archyve išliko dr. J. A. Narutavičiaus slapyvardžiu parengti jau iššifruoti J. Markulio raštai. Juose prikaišiota vaizdingų patriotinių frazių, ryšku savęs teisinimas ir jausmingumas. Pavyzdžiui, apie

nesklandumus, kilsius tapus iššifruotam, J. Markulis rašė: „Kovojančion Lietuvon tūli vėjai buvo atnešę rietenėlių debesis ir intrigu šalnas.“¹¹ Poetiškais pasvarstymais norėta pridengti nepavykusius veiksmus.

Patiriant MGB įtaką išleisti BDPS biuleteniai ir kiti raštai nuolat skelbė ir propagavo pasyvosios rezistencijos taktiką¹², t. y. neginkluotąjį pasipriešinimą. Tuo buvo siekiama nuslopinti ginkluotąjį pasipriešinimą. Daliai emigrantų ir daliai Lietuvoje veikusio antisovietinio pasipriešinimo dalyvių tokia kovos taktika buvo priimtina. Jų nuomone, reikia saugoti Lietuvos gyvybines jėgas ateičiai, nes Vakarų sąjungininkų ir SSRS karas artimiausiu metu nekils, o vykstanti ginkluota kova negali duoti norimų rezultatų. Kokia saugumo įtakos dalis formuojant šią nuomonę, vienareikšmiškai atsakyti neįmanoma.

Taip pat dezinformaciniuose to meto dokumentuose galima pastebėti nenorą, kad žinios apie ginkluotąjį pasipriešinimą būtų skleidžiamos užsienyje. Buvo argumentuojama, kad toks reklamavimas stiprina sovietų represijas, o dėl to pagrindis patiria daug nuostolių. Bet sovietams tiesiog reikėjo informacinės izoliacijos. Užsienį turėjo pasiekti tik jų skleidžiama dezinformacija. Ginkluotojo pagrindžio dalyvių siunčiamos žinios buvo ypač nepalankios sovietų sistemai.

Vėlesnius ardomuosius MGB veiksmus daliai išėivijos veikėjų pavyko atskleisti kur kas sunkiau ir tik po kurio laiko. Čia vėl prisidėjo panašus požiūris į aktyviąją ir pasyviąją rezistenciją. Kuo toliau, tuo labiau dalis išėivių, suprasdami, kad greitai laiku Vakarų demokratinių valstybių ir Sovietų Sąjungos karas nekils, siūlė rezistentams Lietuvoje rinktis pasyvią kovos taktiką, vengti aukų reikalaujančių operacijų ir jėgas tausoti ateičiai. Tokiai minčiai jau anksčiau pritarė Jonas Deksnys – pirmasis ryšininkas tarp partizanų ir lietuvių emigracijos. Kaip minėta, tokią taktiką siūlė ir pats sovietų

saugumas, turėjęs savų išskaičiavimų. Taip susidūrė priešininkai, siekę skirtingų tikslų, bet siūlantys panašią taktiką. Tuo pasinaudojo MGB. Dar į šį žaidimą įsitraukė anglų žvalgyba, turėjusi Baltijos šalyse savų žvalgybinių interesų.

MGB tapo dar lengviau dirbti, kai 1949 m. ji suėmė desantą, kurį norėta permesti iš Švedijos (jo rengimo ir išvykimo dokumentai taip pat saugomi S. Žakevičiaus (Žymanto) archyve). Iš surengtos pasalos pavyko sėkmingai pasitraukti tik vienam K. Pypliui-Audroniui. Kiti operacijos metu suimti ir užverbuoti desantininkai pradėjo dirbti sovietų saugumo naudai ir savo pranešimais klaidino tiek anglų žvalgybą, tiek dalį lietuvių išėivijos. Dezinformacija pradėta skleisti 1949 m. birželio 1 d. išsiųstu pranešimu „Atvykome sėkmingai.“ Jame taip pat rašoma apie tariamai užmegztus ryšius su partizanis ir siekiama diskredituoti arešto išvengusį K. Pyplį-Audronį, kuris, pasak pranešimo autorių, „Taure [t. y. Tauro apygardoje. – D. J.] diskredituoja tautinį judėjimą“¹³. Tuo norėta sukompromituoti ir eliminuoti nepalankų asmenį, žinantį apie desanto suėmimą. Vėliau jį ne kartą stengtasi kompromituoti emigrantų akyse, pranešimuose rašant, neva Audronis giria VLIK'ą, o šmeižia lietuvių diplomatus. Kartu tvirtinama, kad tą kalbą „netenka rimtai vertinti“, nes veikia lokalizavosi Tauro apygardos grupelėse. O jų skleidžiamai pasyviojo pasipriešinimo idėjai neva visuotinai pritariama¹⁴. Taip, priešinant įvairias emigrantų grupes, siekta užgauti asmenines ambicijas, ir tai iš dalies pavyko. Nors tiek K. Pyplys-Audronis, tiek vėliau J. Lukša-Skirmantas perdavė Vakarams žinią apie desanto suėmimą Baltijos pajūryje, dalis išėivių, nepajėgdami atmesti tarpusavio ambicijų, pasitikėjo MGB siunčiama dezinformacija.

MGB toliau žaidė savo žaidimą su anglų žvalgyba ir dalimi emigrantų. Pasimokant

iš partizanų, pradėti į užsienį siųsti patikimi agentai. Vienas žymesnių buvo Juozas Vizbaras-Arūnas, Kęstutis. Šis asmuo 1950 m. lankėsi Vakaruose su tariamo BDPS prezidiumo įgaliojimais „daryti pasitarimus su Informaciniu Centru ir kitomis užsienio lietuvių organizacijomis“¹⁵ ir net pavedė LRTU atstovauti BDPS užsienyje¹⁶. Tokie sprendimai labai pamalonino kai kurių asmenų ambicijas. Tuo metu užsienyje gyvenęs J. Lukša demaskavo šį asmenį kaip aiškų agentą¹⁷ ir apsaugojo kitus lietuvių susivienijimus nuo MGB dezinformacijos. Agentas Arūnas savotiškai atsilygino J. Lukšai. 1950 m. lapkričio mėn. jis grįžo į Lietuvą ir parvežė savo patronams dokumentus, liudijančius J. Lukšos desanto sugrižimą¹⁸. Kitas MGB agentas išsiųstas į Vakarų 1952 m. balandžio mėn. Tada su tariamo BDPS prezidiumo įgaliojimais vyko Liudgaila (dar vadinamas Edmundu, iš tikrųjų – MGB agentas Šilaitis)¹⁹, kuriam pavesta „tartis Krašto rezistencijos reikalais su atitinkamomis organizacijomis“²⁰. Jo oficialius dokumentus pasirašė neegzistuojančios organizacijos vadovai Dramblys ir Ruginis.

Šioje publikacijoje skelbiama keletas dezinformaciją skleidusių dokumentų. MGB kontroliuojamuose pranešimuose dažniausiai kartojama, kad Lietuvoje veikia pagrindinis centras BDPS prezidiumas, neva atstovaujantis visiems kovotojams, o partizanų įkurtas LLKS yra bereikšmis. Ginkluotasis partizaninis judėjimas nuvertinamas kaip neperspektyvus reiškinys, reikalingas daug beprasmių aukų ir sukelianis sovietų represijas. Negailima kritikos partizanų vadams (ypač Jonui Žemaičiui kaip neva vienybės skaldytojui ir J. Lukšai, kuris, grįžęs į Lietuvą, neva suaktyvino kovą ir privedė Pietų Lietuvos partizanus prie žūties), nes jie trukdė saugumui įgyvendinti savo planus. Į MGB įtaką patekusiems LRS ir LRTU priklausantiems asmenims perduodamos žinios laikytos vieninteliu patikimu šaltiniu, o siųsti

agentai – tikraisiais rezistencijos atstovais. Tikriausiai nuoširdžiai tikėta, kad LRTU „veikia turėdama pasitikėjimą ir įgaliojimus Krašto rezistencijos Vyr. Vadovybės ir BDPS prezidiumo ir [...] su tomis organizacijomis Krašte palaiko nuolatinius ir pastovius kontaktus“²¹.

Nereikia paminėti, kad tuo metu tik LRS ir LRTU atstovai pripažino vadovaujantį krašto jėgų vaidmenį antisovietinėje kovoje (tokia nuostata vėliau įsitvirtins ir kitų organizacijų narių mąstysenoje). Bet kartu galima pritarti nuomonei, kad, pripažindami krašto primatą, jie „pripažino tik tuos atstovus (dažnai saugumo agentus), kurie pritardavo santarvininkų nuomonei“²².

MGB sugebėjo paskleisti reikiamą dezinformaciją ir savo nuomonę apie partizaninę kovą. Tai įrodo sovietų saugumo pateikti vertinimai, dažnai patenkantys į LRS dokumentus. Juose taip pat tvirtinama, kad „Krašto rezistencija nėra vieninga ir kad LLKS nėra Krašto rezistenciją apjungiąs organas“²³. Tuo remiantis buvo stiprinama VLIK'o, kuris palaikė LLKS, kritika. Taip pat dokumentuose kritikuojamas LLKS įgaliotinis J. Lukša, kad, grįžęs į Lietuvą, neva suaktyvino karinę aktyviojo pasipriešinimo veiklą ir išprovokavo teroristinius aktus. Toks niekuo nepagrįstas išsigalvojimas kartojamas ir vėlesniuose darbuose²⁴.

S. Žakevičiaus (Žymanto) archyve išliko dezinformacinių pranešimų pavyzdžių. MGB paruošti ir tariamai slaptaraščiu užšifruoti dezinformaciniai laišakai pasiekdavo užsienio adresatus. Galima apžvelgti temas, kurios juose vyravo.

Neretai neilguose pranešimuose buvo dėkojama Butautui (S. Žymantui) ir LRTU už paramą bei pranešama apie nesėkmes. Nemažai laiškų rašyti Edmundo arba Ipolito vardu. Dažnai dezinformaciniuose rašteliuose tvirtinama, kad „gyvename ir dirbame, kiek leidžia sąlygos“²⁵ arba „Mes stengsimės

dirbti ir toliau, kiek tai įmanoma²⁶. Kartais nepamirštama padėkoti „už suteiktą mums finansinę paramą“²⁷, pagirti sovietinę tikrovę (tai dar viena dezinformacijos kryptis). Antai viename pranešime sakoma: „...ekonomika stabilizuojasi ir ji toli gražu nėra tokia bloga, kaip mes ją įsivaizdavome“²⁸. Be to, nuolat perduodamos fantazijos apie tariamai veikiančius pasipriešinimo centrus. Siekiant pakaitinti užsienio aistras, raginama stabdyti „VLIK'o užmačias ir partizanų reklamavimą bei pagrindžio dešifravimą, nes už tai čia apmokama krauju“²⁹.

Pati MGB kėlė užduotį „pranešimuose centrui nesudaryti įspūdžio, kad organizacijos „BDPS“ veikla aktyvi ir plati; atvirksčiai, parodyti jos darbo sąlygų Lietuvoje sudėtingumą“³⁰. Viskas rašoma apgalvotai, kad būtų kuo įtikinamiau: iškeliami sunkumai ir kalbama apie kokius nors laimėjimus.

Anglų žvalgyba perprato sovietų žaidimą tik 1955 m. ir tik tada pasitikėjimo ryšiai nutrūko. Bet dar 1956 m. į Vakarų LRTU adresu buvo toliau siunčiamos klaidingos žinios. Bandyta neigti ir sklaidyti abejones³¹, dėkoti už paramą ir supratingumą³². Galima pritari ti nuomonei, kad panašiuose to meto pranešimuose „buvo daug balasto – tuščios kurtuazijos ir formalumų. Metodo logika aiški: juo daugiau pranešimuose kamšalo, tuo mažiau reikėjo duoti konkrečios informacijos. Rezultatas – sovietams pavyko visiškai užliūliuoti Londoną.“³³

Šios MGB kontroliuojamos operacijos rezultatas buvo tas, kad agentai vyko į Vakarų, o į Lietuvą grįždavę nieko neįtariantys asmenys pakliūdavo į sovietų saugumo rankas. Dalis jų vėliau buvo panaudojami, patys to nesuprasdami. Taip į šią vieną sėkmingiausių MGB operacijų buvo įtraukti lietuvių emigrantai, manipuluojama jų jausmais ir veiksmais. Vėliau ši pavyzdinė MGB operacija buvo aprašyta saugumo metodinėse mokymo priemonėse ir savo veiklai

išaukštinti skirtuose propagandiniuose darbuose. Antai viešai rašyta, kad „žvalgybinė informacija plaukė, bet ji užsienio tarnyboms buvo visiškai bevertė“³⁴. KGB metodinėje priemonėje vėliau ne be pagrindo girtasi: „Šešerius metus užsienio žvalgybos ėjo klaidingu keliu, tuščiai naudodamos savo jėgas ir priemones. Virš 20 priešų spectarnybų agentų buvo išvesti iš rikiuotės, atimtas didelis kiekis ardomųjų techninių priemonių, ginklų ir materialinių vertybių. Meistriškas prieš dezinformavimą pagilino skilimą tarp lietuvių antitarybinės emigracijos vadeivų ir sustiprino tarpusavio nesutarimus.“³⁵

VLIK'as iš karto atsiribojo nuo šių MGB kontroliuojamų ryšių. 1949 m. jis aiškiai pareiškė, kad išsiųstas desantas pakliuvo į sovietų saugumo rankas³⁶. Vėlesniame rašte jis nedviprasmiškai tvirtino, „jog Lietuvos Rezistencinės Santarvės ryšys su okupuotu kraštu yra nesaugus ir mūsų priešų kontroliuojamas. [...] pareiškiame, kad negalėsime nei santykiuoti, nei bendradarbiauti Lietuvos laisvinimo reikalu su Lietuvos Rezistencine Santarve.“³⁷ Galima tik svarstyti, kas padiktavo tokį teisingą žingsnį ir atsiribojimą: nuojauta, gerai pasverti faktai ar tarpusavio nepasitikėjimas. VLIK'o nariai pasitikėjo tikraisiais partizanų pasiuntiniais. Jie tikėjo K. Pyplio-Audronio perduota žinia, kad desantininkai suimti. Taip pat jiems nekėlė abejonių J. Lukšos-Skirmanto su kitais bendražygiais atsiųsta radiograma: „Deksnyš ir Briedis MVD rankose.“³⁸ Ryšį su partizanais VLIK'as prarado 1950 m. Nors tas ryšys jam buvo labai svarbus, tai neleido pasitikėti neva esamu ryšiu. Šiuo atveju VLIK'as buvo išvalgesnis.

Tuo metu tariamam BDPS prezidiumui susisiekti su tikraisiais lietuvių partizanais nepavyko, nors tokių siekių turėta³⁹. Partizanų vadai nepasitikėjo jokiais „vadovaujančiaisiais centrais“. Taip pat kovotojams pavyko sugauti agentę, kuri tardoma papa-

sakojo apie saugumo sukurtą BDPS. Gavęs šią informaciją LLKS Gynybos pajėgų vadas A. Ramanauskas-Vanagas išsiuntinėjo žinias į kitas apygardas⁴⁰. Tai neabejotinai sutrukdė MGB planams per neegzistuojantį BDPS įsiskverbti į partizaninį judėjimą.

Išėivijos organizacijų dokumentai. Į šią grupę įeina daugiausia LRS ir LRTU dokumentacija: abiejų organizacijų steigimo aktų originalai; veiklos dokumentai (pareiškimai, memorandumai); keletas dokumentų, susijusių su LRS oponentu Vakaruose VLIK'u; tarpusavio susirašinėjimas Lietuvos laisvinimo klausimais; Lietuvos diplomatų laišakai S. Žakevičiui. Visi dokumentai dar laukia, kada bus kruopščiai ištirti. Šioje publikacijoje skelbiama keletas LRS dokumentų, nušviečiančių tuometinę padėtį Lietuvoje ir atspindinčių požiūrį į kraštą. Iš jų turinio matyti sovietinio saugumo poveikis raštų autoriams.

Politinių kalinių ir tremtinių dokumentai. Šiuos kalinimą ir tremtį liudijančius dokumentus į Vakarus pervežė Lietuvos partizanų atstovai, siekdami, kad Vakaruose būtų sužinota apie lietuvių tremtinių vargus. Šiuo tikslu Dainavos apygardos partizanai

surinko laiškus, iš Sibiro siųstus giminiams į Lietuvą. Konspiracijos tikslais buvo nutrintos siuntėjų pavardės ir gavėjų adresai. BDPS Užsienio delegatūrai buvo perduota 17 tremtinių laiškų⁴¹, iš kurių dalis pateko į šį archyvą. Keliuose raštuose pateikiami kalinimo Šiaulių ir Vilniaus kalėjimuose patirties liudijimai. Juos galima laikyti pirmaisiais realiais pokariniais sovietų represijų liudijimais. Tremtinių laiškuose atsispindi sunkus ir beviltiškas gyvenimas. Nors laiškų autoriai nežinomi, aprašomos detalės rodo jų autentiškumą. Tai turėjo būti tiesioginiai lietuvių kalinimo ir tremties įrodymai Vakarams.

Kiti dokumentai. Taip pat archyve esama Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos (LLKS, įkurta 1940 m.) dokumentų, nes organizacijos veikloje dalyvavo ir archyvo savininkas. Dar viena dokumentų dalis – paties S. Žakevičiaus asmeniniai laišakai ar dokumentai, gauti iš artimų žmonių. Nežinant konteksto, jų paskirtis kartais neaiški, o turinys dažniausiai susijęs su visuomeniniu emigrantų gyvenimu.

Rengiant archyvo dokumentus spaudai, ištaisytos tik akivaizdžios rašybos, skyrybos ir korektūros klaidos.

Nuorodos

¹ VLAk'o 1946 m. birželio 19 d. įgaliojimai, Genocido aukų muziejus (toliau – GAM), S. Žakevičiaus (Žymanto) archyvas.

² J. Deksnio-Prapuolenio ir K. Pypilio-Audronio 1949 m. kovo 21 d. įsakymas, *ibid.*

³ LSSR MGB ministro gen. mjr. D. Jefimovo 1946 m. liepos 4 d. raštas, Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau – LYA), f. K-1, ap. 3, b. 213, l. 1–2.

⁴ LSSR MGB Zarasų apskrities skyriaus viršininko pplk. Pirogovo 1946 m. liepos mėn. raštas LSSR MGB ministrui gen. mjr. D. Jefimovui, *ibid.*, l. 15.

⁵ N. Kairiūkštė, „Vėdai be kaukių. A. Slavinas apie save ir dokumentai apie jį“, *Kardas*, 1995, Nr. 5–6, p. 37–38.

⁶ L. Mockūnas, *Pavargęs herojus. Jonas Deksnys trijų žvalgybų tarnyboje*, Vilnius, 1997, p. 508.

⁷ LSSR KGB 1-ojo skyriaus viršininko plk. V. Karinausko pasirašyta LSSR KGB 1-ojo skyriaus operatyvinės veiklos 1945–1965 m. apžvalga, LYA, f. K-1, ap. 49, b. 844, l. 193–194.

⁸ L. Mockūnas, *op. cit.*

⁹ *Ibid.*, p. 475.

¹⁰ *Laisvės kovos 1944–1953 metais*, Kaunas, 1996, p. 503–507.

¹¹ Dr. J. A. Narutavičiaus (J. Markulio) 1947 m. gegužės 14 d. laiškas, GAM, S. Žakevičiaus (Žymanto) archyvas.

¹² Lietuvos BDPS komiteto 1947 m. kovo 16 d. direktyvinis biuletenis, *ibid.*

¹³ J. Deksnio pranešimas LRTU, gautas ne anksčiau kaip 1950 m. vasario 15 d., *ibid.*

¹⁴ Iš Tarvydo 1950 m. liepos 26 d. pranešimo, *ibid.*

¹⁵ BDPS prezidiumo 1949 m. gruodžio 18 d. liudijimas, *ibid.*

¹⁶ BDPS prezidiumo nario ir ypatingojo įgaliojtinio Arūno 1950 m. lapkričio 23 d. įgaliojimas, *ibid.*

¹⁷ S. Mykoliaičio 1950 m. spalio 30 d. *Pro memoria*, LYA, LKP dokumentų skyrius, f. 3377, ap. 55, b. 267, l. 216–217.

¹⁸ D. Kuodytė, „Lietuvos rezistencijos centralizacijos klausimu“, *Laisvės kovų archyvas* (toliau – LKA), t. 5, Kaunas, 1992, p. 48.

¹⁹ L. Mockūnas, op. cit., p. 406; H. Vaigauskas, *Lietuvių nacionalistų kenkėjiška veikla ir kova su ja (LKA priedas)*, Kaunas, 1992, p. 33.

²⁰ BDPS prezidiumo 1952 m. balandžio 12 d. liudijimas, GAM, S. Žakevičiaus (Žymanto) archyvas.

²¹ 1951 m. liepos 28 d. *Pro memoria*, *ibid.*

²² K. Girnius, „Pavargęs, bet ne herojus...“, *Genocidas ir rezistencija*, 1999, Nr. 1(5), p. 159.

²³ 1951 m. liepos 28 d. *Pro memoria*, GAM, S. Žakevičiaus (Žymanto) archyvas.

²⁴ K. Girnius, op. cit., p. 152.

²⁵ Ipolitо 1952 m. balandžio 7 d. laiškas Poviui, GAM, S. Žakevičiaus (Žymanto) archyvas.

²⁶ Ruginio 1952 m. balandžio 7 d. laiškas Simonui (S. Žymantui), *ibid.*

²⁷ Edmundo 1954 m. lapkričio 28 d. laiškas Butautui (S. Žymantui), *ibid.*

²⁸ Tarvydo 1950 m. vasario 19 d. laiškas Butautui (S. Žymantui), *ibid.*

²⁹ Tarvydo 1949 m. birželio 29 d. laiškas Butautui (S. Žymantui), *ibid.*

³⁰ *Lietuvos partizanų kovos ir jų slopinimas MVD-MGB dokumentuose 1944–1953 metais*, Kaunas, 1996, p. 574–575.

³¹ Edvardo 1956 m. gegužės 27 d. laiškas Pauliui (S. Žymantui) ir kt. „Dubysos“ ir „Neringos“ žmonėms, GAM, S. Žakevičiaus (Žymanto) archyvas.

³² Edmundo 1956 m. liepos 16 d. laiškas Butautui (S. Žymantui), *ibid.*

³³ L. Mockūnas, op. cit., p. 464.

³⁴ J. Jakaitis, *Išdavystės keliu*, Vilnius, 1976, p. 196.

³⁵ H. Vaigauskas, op. cit., p. 33.

³⁶ 1950 m. sausio 5 d. *Pro memoria*, GAM, S. Žakevičiaus (Žymanto) archyvas.

³⁷ VLIK'o pirmininko M. Krupavičiaus ir Vykdomosios Tarybos pirmininko K. Žalkausko 1953 m. rugpjūčio 16 d. raštas Lietuvos atstovui Londone K. Balučiu, *ibid.*

³⁸ J. Daumantas, *Partizanai*, Kaunas, 2005, p. 743.

³⁹ *Lietuvos partizanų kovos ir jų slopinimas...*, p. 576, 585.

⁴⁰ *Laisvės kovos 1944–1953 metais*, p. 577.

⁴¹ VGPŠ adjutanto Armino (J. Lukšos) 1947 m. lapkričio 17 d. lydraštis BDPS Užsienio delegatūrai, GAM, S. Žakevičiaus (Žymanto) archyvas.

LLKS Pietų Lietuvos partizanų srities 1951 m. liepos 17 d. biuletenis Nr. 3

LLKS

Pietų Lietuvos sritis

1951. VII.7.

Atiduok tėvynei, ką privalai

Tik vadovaujantiems asmenims

BIULETENIS

Nr. 3

Kiekvieną taurų lietuvių patriotą, pasiryžusį iki galo kovoti už savo tautos laisvę ir Nepriklausomybę, be abejo, labai domina mūsų rezistencijos problema. Kaip žiūri Vakarai į didvyrišką lietuvių tautos kovą? Ką nuveikė mūsų politiniai veikėjai šioje srityje? Kokios perspektyvos ir pagaliau kokia mūsų rezistencijos linija tiek krašto viduje, tiek užsienyje?

Kokios nuomonės laikosi užsienyje esantieji lietuviai partizanų didvyriškų kovų atžvilgiu?

Šie ir panašūs klausimai, mūsų nuomone, yra ne kartą iškilę kiekvieno dorą lietuvio mintyse, velkančio okupacijos jungą bemaž 8 metų. Tuo labiau jie yra aktualūs tiems, kurie, nesigailėdami jėgų ir sveikatos, nuolat mirtinų pavojų apsupti, drąsiai ir atkakliai veda kovą prieš barbarišką, idėjiškai subankrutavusį, azijatišką okupantą.

Pasistengsime trumpai į šiuos klausimus atsakyti.

Lietuvos rezistencijos problema tapo aktuali mūsų užsienyje esančių politikų tarpe jau nuo pat pirmųjų bolševikų okupacijos metų. Tačiau su gailėsčiu ir nusivylimu tenka konstatuoti, kad ilgą laiką dėl vietinio pobūdžio partinių bei asmeninių intrigų ir dėl to, kad emigrantiniuose sluoksniuose ir VLIK'e buvo įsimaišęs svetimas elementas, ši problema anaipol nebuvo vienodai sprendžiama. Vyravo dvi nuomonės: viena siūlė pasyvios rezistencijos taktiką, apsi-ribojančią tik politine propaganda ir informacijos teikimu užsieniui, antra, priešingai, siūlė gerai apgalvotą ir aktyvią kovą prieš okupantus, neišjungiant, žinoma, ir informacijos bei sistemingo ryšio su užsieniu. Pirmosios nuomonės šalininkai motyvavo savo liniją tuo, kad esą bet kokia aktyvi veikla iššaukia bereikalingas aukas, represijas ir pan. Dėl to esą geriau suglaudus ausis tyliai laukti iš „marių pagados“, t. y. šaltakraujiškai žiūrėti, kaip okupantai terioja mūsų kraštą, veža žmones, pūdo kalėjimuose tūkstančius taurių lietuvių. Antroji, priešingai, puikiai suprasdama, kad bolševikams to tik ir tereikia, kad lietuviai patys galvą po jungu kištų ir eitų, kaip žydai į getą, ten, kur jiems budeliai nurodys, visiškai teisingai tokią pasyvią taktiką laikė pragaištinga tiek mūsų nacionalinių, tiek valstybinių interesų atžvilgiu. Nesunku suprasti, kad pasyvios linijos šalininkai, kurių buvo maža grupė, daugiau vadovavosi savo asmeniškais interesais negu patriotizmu. Beveik visi būdami apmokamais, aktualiais svetimų valstybių /žvalgybų/ agentais, šie žmonės bevelijo patyliukais spekuliuoti Lietuvos partizanų krauju gaudami iš jų reikalingą informaciją ir perdavinėti ją svetimoms žvalgyboms, žinoma, ne už dyką. Ir tuo pačiu metu patys niekuo nerizikuodami vaidinti „politinius veikėjus“, „lietuvius patriotus“ ir pan. Taigi susikirtimas šių dviejų priešingų linijų ilgai neleido konstruktyviai veikti VLIK'ui. Tik karžygiškomis Lietuvos partizanų pastangomis pavyko šią nenormalią padėtį ištaisyti.

1947 m. gruodžio mėnesyje, nugalėjus ištisą eilę mirtinų pavojų, pavyko dviem Lietuvos partizanų atstovams prasiskverbti po geležinę uždangą ir su atitinkamais įgaliojimais pagaliau susiršti be jokių tarpininkų su vadovaujančiais VLIK'o asmenimis ir žymiausiais Lietuvos politiniais veikėjais prof. Krupavičium, ministeriais Lozoraičiu, Balučiu ir kt. Įspūdis, kurį susidarė Lietuvos partizanų atstovas, buvo labai liūdnas: dezinformacija, apatija, sustingimas vyravo emigrantiniuose sluoksniuose dėl Prapuolenio grupės intrigų.

Reikėjo gelbėti padėtį. To reikalavo mūsų nacionaliniai ir valstybiniai interesai. Nežiūrint visų nemalonumų ir kai kuriais atvejais tiek policinio sekimo iš Prapuolenio bei jo grupės pusės Lietuvos partizanų atstovams pavyko nugalėti visas kliūtis, išsklaidyti dezinformacijos rū [neįskaitoma] ir nušviesti tikrą Lietuvos padėtį. Lietuvos [neįskaitoma] čiaus pusės, neabejotinai vieno pačių žymiausių lietuvių politinių veikėjų užsienyje.

Šių pastangų rezultate pagaliau buvo sušauktas Baden-Badeno pasitarimas 1948. VII.8 d., kuriame buvo mėginama surasti bendrą koordinuojančią liniją rezistencijos klausimu. Deja, ir šis mėginimas baigėsi nesėkme dėl atkaklių Prapuolenio intrigų Vak. Vokietijos, Paryžiaus, Stokholmo lietuvių tarpe. Šios intrigos daėjo iki tokio laipsnio, kad Prapuolenis mėgino diskredituoti Lietuvos partizanų atstovus kai kurių galingųjų valstybių žvalgybos ir karinių

sluoksnių akyse. Žinoma, tas gali gale jam nepavyko. Galingųjų valstybių atstovai pagaliau įsitikino, kad pasyvioji Lietuvos rezistencijos linija yra neteisinga, tam, aišku, labai padėjo energinga prof. Krupavičiaus veikla ir jo svarūs argumentai bei neginčijamas autoritetas Lietuvos problemos srityje. Po Prapuolenio išvykimo 1949 m. Lietuvon, ko jis pasiekė irgi savo intrigų dėka /ir, reikia pasakyti, labai nevykusiai suorganizavo šią ekspediciją/, Lietuvos partizanų atstovai pasiremiant visokeriopos pagelbos iš prof. Krupavičiaus ir dr. Aušros pusės pavyko pagaliau įstatyti Lietuvos rezistencijos klausimą į konstruktyvias vėžes. Po ilgų svyravimų pagaliau sutiko su nauja aktyvia rezistencijos linija ir kiti žymūs Lietuvos veikėjai ir politikai – už. reikalų ministras Lozoraitis, įgalioti ministrai Anglijai ir JAV – Balutis ir Žadeikis ir kiti. Tokiu būdu pagaliau pavyko izoliuoti destruktivią Stokholmo kompaniją, kuriai, išvykus Prapuoleniui, vadovavo Žemaitis, senas vienos valstybės žvalgybos agentas, jos išlaikomas ir apmokamas.

Savo ruožtu gi Lietuvos partizanų atstovai p. Sk. visiškai pavyko susitarti su vienos galingos valstybės kariniais bei politiniais atstovais ir užtikrinti Lietuvos rezistencijai, kurios branduolys yra partizanų judėjimas, materialinę ir moralinę paramą.

Prieš išvykdamas Lietuvon p. Sk. galėjo su pasitenkinimu konstatuoti faktą, kad naujoji politinė linija, akcentuojanti aktyvią rezistenciją, yra priimta ir pilnai aprobuota VLIK'o, kuris po ilgų organizacinių nesekmių pagaliau susiformavo į monolitinių ir vieningą organą, atstovaujantį Lietuvos interesus užsienyje ir koncentruojantį savo eilėse visus žymiausius Lietuvos politinius veikėjus užsienyje, k. a. Lietuvos už. reikalų ministrę Lozoraitę, įgaliotus ministerius Balutį, Žadeikį, be to, užsitikrino sau visokeriopą moralinę ir materialinę pagelbą iš vienos galingos valstybės pusės bei neįkainuojamą moralinę pagelbą iš Šv. Sosto pusės, su kuriom yra nustatytas glaudus kontaktas.

Būtina pabrėžti, kad vadovaujančiu asmeniu visuose šiuose pasikeitimuose, įvykusiuose Lietuvos rezistencijos klausimu, yra prof. kun. Krupavičius...

Suaktyvinti kovą prieš Lietuviių Tautos smaugikus ir jų padlaižius.

Broliai ir Sesės. Šimtagalvis Kremliaus slibinas be pasigailėjimo čiulpia lietuvių tautos kraują. Jau aštuntus metus savo purvina letena jis traiško geriausius mūsų sūnus ir dukras. Nei senutės žilagalvelės, nei skaisčiaveidės Lietuvos dukros, nei nekalti kūdikiai neišvengia jo kraugeriškų nasrų. Tačiau lietuvis ne toks, kad jį išgąsdintų sužvėrėjęs azijatas. Mes kun. Margio ir Gražinos, ir didžiojo Vytauto ainiai, mes atžalos tų karių, kuriems vadovavo Algirdas, kad jam vyžoti rusai iki juosmens lenkėsi prie Maskvos vartų. Ne. Lietuvis nenusilenks jėgai. Lietuvis mylėjo laisvę visada. Jis geriau susidegindavo ant laužo, negu eidavo vergijon. Pabusk, lietuvi. Nusikratyk pataikavimo ir baimės jausmus. Brėkšta laisvės rytas. Tamsūs ir galingi audros debesys kaupiasi Vakaruose. Trenks jie perkūnais ir žaibais, nušluos nuo šventos Lietuvos žemės visus atėjūnus ir ištaškys visus Lietuvos išdavikus ir padlaižius. Bet tu, lietuvi, neprivalai laukti šios išganingos audros susidėjęs rankas. Tu privalai su ginklu rankoj įsijungti į šventąją kovą prieš bolševizmą.

Tavo uždavinys yra budriai sekti visus Lietuvos išdavikus, ba[ust] juos visu griežtumu. Reikia rauti kūkalius iš kviečių, idant jie neterštų didžiojo lietuvių tautos derliaus, kuris ateis po laisvės ko[vos]. Akis už akį, dantis už dantį. Tesudreba visi silpnieji ir šiaudadūšiai, jei jie mėgins iš baimės ar niekšiškumo parduoti savo tautą.

Partizanas kaimė – tai teisėjas negailestingas išdavikams ir užtarėjas bei gynėjas visų kenčiančiųjų bei prispaustųjų. Jo taikli kulka privalo visur surasti išdavikus, jo stipri ranka privalo sutramdyti visus balius ir svyruojančius.

Štai koks privalo būti partizanas.

Lietuvi partizane, bausk negailestingai visus tuos, kurie pardavė savo kraštą, savo tautą „už trupinį aukso, gardaus valgio šaukštą“. Žinok, kad išdaviko kraujas niekad nekris ant tavo galvos, nes tu [ko]v[o]k šventą kovą už tautos laisvę ir nepriklausomybę.

Priešingai, jei tu pasigailėsi išdaviko, tu tik padėsi okupantui, tu leisi dauginti jam Lietuvos išdavikų skaičių, kurie kaip purvinos blakės užteršė šventąjį mūsų tautos kilimą, kurie padės okupantui smaugti tavo brolius ir seseris. Vardan visų žuvusiųjų kovoje prieš okupantus, vardan visų kenčiančių ištrėmimo ir kalėjimuose dar kiek[au] suspausk ginklą rankose, dar labiau išaštrink jį, kad jis negailestingai smogtų visus, kurie drįsta pažeisti Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę.

Užmiršk giminystės ryšius. Jei tavo brolis nuėjo tarnauti okupantams, jis toks pat niekšas ir išdavikas kaip ir kiti. Šventas kovojančios už laisvę tautos teisingumas neprivalo daryti išimčių.

Atsimink, laisvės rytas netoli. Netoli ir rūsčioji teismo diena visiems išdavikams, silpnavaliams, o džiaugsmo ir laimės diena visiems tauriems lietuviams.

Taigi žinok, kad ir tu privalai padėti ant bendros kovos aukuro ir savo dalį, kad netaptum tautos akyse menku savo kailio saugotoju, teršiančiu skaistų ir karžygišką Lietuvos partizano vardą.

Keletas pastabų dėl partizaninės veiklos.

Pastaruoju metu vis dažniau galima pastebėti kai kuriuos žaling[us] ir negeistinus reiškinius partizanų tarpe. Svarbiausi jų – pasyvumas, moralinė demoralizacija, drausmės pairimas ir kai kuriais atvejais net bailumas, vykdant aktyvias šnipų arba enkavėdistų likvidavimo operacijas. Šių visų ydų pasėkoje Lietuvos kaimė vis daugiau prisiveisia šnipų, išdavikų, provokatorių, o vietiniai bolševikėliai darosi vis labiau akiplėšiškesni, kas ypač sunkina partizanų judėjimą, ryšius ir veda prie stovyklų ir bunkerių iššifravimo. Dažnai iš partizanų gali[ma] girdėti tokį pasiteisinimą, girdi, mes nelikviduojame vietinių bolšev[ikų] dėl to, kad bijome išsišifruoti, nes po likvidacijos visada būna abl[ava], kas priverčia keisti stovyklą, bunkerius ir pan., o kad sėdime rami[ai], tai jie mano, kad apylinkė švari nuo partizanų ir mes galime ramiai gyventi. Tokia taktika labai klaidinga. Jeigu duotajame rajone gyvena aršiai bolševikuojantys, tai jie, aišku, yra bolševikų idėjiniai agent[ai] ir užverbuoti šnipai, o jeigu taip, tai jie vis tiek rausia, iki galų gale suras partizanų gyvenvietę ir sunaikins ją. Reikia nuo jų apsi[neįskaitoma], tas yra svarbu ne tik saugumo sumetimais, bet ir politiniu atžvilgiu: visi dorieji tokio rajono lietuviai privalo jausti, kad yra jėga, sugebanti tramdyti prieš šnipus ir agentus, tas žinojimas doriems lietuviams veiks padrąsinančiai, kas atsilieps ir į materialinę partizanų būklę, nes vietiniai prijaučiantys lietuviai dažnai bijo remti parti[zanus] medžiagiškai kaip tik dėl to, kad apylinkėje yra šnipų. Taigi išvada: pasyvumas yra žalingas visais atžvilgiais. Žinoma, aktyvi veikla priv[alo] būti gerai apgalvota, konspiratyvi ir žaibiška. Išdavikas ne tik turi būti likviduotas, bet ir jo lavonas privalo išnykti nuo žemės pavirš[iaus], tas labai supainioja enkavėdistus ir išvaduoja gyventojus nuo nuolatinio sekimo.

Moralinė demoralizacija, suprantama, girtavimas. Samagonas – pirmas partizano priešas, dėl samagono ne vienas drąsus ir puikus visais atvejais kovotojas yra paguldęs galvą, taigi vengti girtuokliavimų, o ypač svetimuose, mažai pažįstamuose rajonuose.

Drausmės pairimas – tai jau nusikaltimas, baudžiamas mirtimi. Partizanas – tai karys, kuris privalo būti visais atžvilgiais ir tvarkomas kaip karys. Jei partizanų eilės taps nedrausmingos, tai, aišku, enkavėdistai susidoros su paklydusiais it avių bandą partizanais labai greitai. Kiekvienas eilinis partizanas privalo neužmiršti, kad vienintelė priemonė išlaikyti gyvą ir veiksmingą partizaninį judėjimą yra drausmė, griežta, sąmoninga, verta L. Kovotojo vardo.

Bailumas, nors tai retas reiškinys, bet jis vis dėlto yra. Nereikia užmiršti vieno, kad: 1/ partizaninė kova be aukų neapsieina, tam ji yra kova, 2/ bailumas – tai pirmas žingsnis į išdavystę, o išdavystė – tai pats baisiausias smūgis LLKS judėjimui.

Taigi, kad to išvengti, reikia: 1/ Bausti bailius visu griežtumu iki mirties bausmės imtinai, 2/ Nepriimti į partizanų tarpą naujo žmogaus, kol jis nėra įvykdęs bent vienos bolševiko likvidavimo operacijos arba nėra dalyvavęs susirėmime su enkavėdistais ir išlaikęs šį bandymą taip, kaip privalo išlaikyti partizanas.

Baigiant reikia pabrėžti vieną dalyką: partizanauti – tai nereikia sėdėti giliai bunkeryje niekur nosies neiškišant, saugant savo kailį ir laukiant bolševikų išvijimo. Ne, tai kova, kurios tikslas yra: 1/ stabdyti bolševikų, o ypač vietinių padlaižių, neribotą siautėjimą, 2/ organizuoti tautos jėgas būsimums didelėms kovoms, 3/ moraliai remti visus dorus lietuvius įdiegiant jiems viltį ir tikėjimą laimingu rytojumi, o tuo pačiu metu švarinti mūsų tautą nuo išdavikų juos fiziškai likviduojant, nes tokiu būdu mes atmušime bet kokį norą tiems bailiams ir ištiželiams, kurie yra linkę bendradarbiauti su bolševikais savo savanaudiškų tikslų vedami.

Nereikia užmiršti, kad Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjunga – tai ne šiaip sau organizacijėlė, rašanti laikraštukus, o karinė organizacija, kurios žygiais domisi ir Vakariai, kurie yra pasiryžę mums rimtai padėti, jei mes pateisinsime į mus dedamas viltis kaip aktyvūs kovotojai prieš bolševizmą, o aktyvi kova – tai ne proklamacijos, o fizinis priešo naikinimas partizaninės taktikos pagelba.

Taigi atmeskime bet kokį ištižimą bei pasyvumą, o būkime veikl[ūs], žaibiški, nepermdaujami ir nepagaunami, kaip ir dera [tikriems partizanams].

Genocido aukų muziejus (toliau – GAM), S. Žakevičiaus (Žymanto) archyvas. Mašinraštis.

Tauro apygardos Žvalgybos skyriaus viršininko Juozo Lukšos-Skirmanto 1947 m. lapkričio 20 d. pažyma apie sribus

„Liaudies gynėjai“ – istrebiteliai ir MVD daliniai /garnizonai/

Lietuvos vietovėse, kurios yra toliau nuo judėjimo grafikų ir administracinių mazgų ir karinių objektų, reguliarios kariuomenės dalinių nėra. Tik įsteigtuose valstybiniuose ūkiuose galima rasti keli ar kitur keliolika kareivių, kurie turi tikslą saugoti jų turtą.

Užtad kiekviename valsčiuje ir net kai kuriuose bažnytkaimiuose laikosi būriai istrebitelių ir MVD dalinių. Šių dalinių tikslai – pildyti užmačias partijos ir vyriausybės naikinant „buožinį“ ir „fašistinių“ elementą krašte.

Istrebiteliams pagal tam tikrą potvarkį yra suteiktas „liaudies gynėjų“ vardas. Kitaip juos ir vadinti draudžiama. Tačiau čia paimto „liaudies“ žodžio sąvoką sudaro valsčiaus ir apskrities aktyvas bei įvairūs MVD pareigūnai. Įvairiausi partijos ir vyriausybės uždaviniai: pyliavų plėšimas, mokesčių rinkimas, mitingų rengimas, raginimas mišką pjauti ir vežti, valstybei paskolų rinkimai, pastočių varinėjimai, taip vadinamų fašistinių gaivalų turto grobimas ir naikinimas, trobesių griovimas, žmonių areštai ir daugybė kitų reikalų – tai vis vykdomi istrebitelių arba jie tik būna tokiais atvejais ginkluota apsauga lydint tiems reikalams kitokius pareigūnus. Primename, kad visi valsčiaus pareigūnai be išimties prieš vykimą į kaimus apginkluojami. Istrebiteliai maitinami gana blogai, užtat, nežiūrint į pavojų iš partizanų pusės, jie per daug nespurto magarioti po kaimus, nes tai puikiausia proga pasiplėšti, pasivogti ir, įbauginus šeiminkes, sočiai pasivalgyti. Pas užprojektuotus sunaikinti „buožes“ ar „kontrrevoliucionierius“ plėšiama atvirai, o pas „lojalius“ valstybei – vagiama ir plėšiama paslapčia. Toki valdžios pareigūnų aplankymai visuomet susiję su netekimu pinigų, daiktinių vertybių, maisto produktų ir kitko, kas tik tinka namų apyvokai ir už ką dar galima gauti „dvikolkę“. Gi toms vagystėms puiki proga – kratos darymas, be kurios niekad nei pas vieną gyventoją neapsieinama. Įvairiuose stalčiuose, dėžutėse, bufetuose ir kt. ieškoma pasislėpusių „banditų“.

Istrebiteliai paprastai ginkluoti paprastais rusiškais šautuvais ir tik pasižymėję gauna automatą – PPS ar PPŠ. Uniforma įvairiausia, pusiau civilė, pagal kiekvieno skonį: kepurė – rusiška pilotkė, švarkas – civilio, kelnės vokiškos, milinė ir gimnastiorka rusiška, batai nuauti nuo partizano lavono arba vietoj batų – klumpės. Šoviniai kišenėse, be jokių šovininių.

Kilmė jų įvairiausia: lietuviai, žydai, čigonai ir kt. azijatai. Apsivogę kur kaime ar padarę žmogžudystę koks valkata, susekė jį partizanai, tai vengdamas jų nuosprendžio bausmės ir mauna į sribų eiles, kur jį su malonumu priima kaip jau su patirčia plėšti ir žudyti gyventojus. Tai toks lietuvių kelias į sribų eiles ir tokios galimybės tenai lietuviui patekti. Rusai turi kitokius išskaičiavimus – jiems jau gerai pažįstamas šis amatas, kurie jo išmoko bręsdami socialistinėje santvarkoje, kur įprasta prisikimšti sau pilvą per kitų lavonus.

Šalia istrebitelių kiekviename valsčiuje yra dar milicijos dalinių, jos funkcijos panašios į kitų valstybių policijos pareigas, tik kartais jie naudojami ir kitokiems tikslams, pagal gaunamus įsakymus.

MVD daliniai turi kitokias funkcijas. Jų pagrindinis uždavinys – kovoti su partizanais. Valsčiuje jų esti nelygiai – vienur keli šimtai, kitur tik kelios dešimtys. Jie gerai ginkluoti: automatais, automatiniais šautuvais, lengvais ir sunk. kulkosvaidžiais, pistoletais ir įvairiomis granatomis. Yra specialių judrių dalinių, kurie turi ir sunkesnių ginklų: minosvaidžių, erlikonų ir net lėktuvų.

Valsčiaus MVD daliniai kiekvieną dieną ir naktį grupėmis po 20–30 žmonių daro kratas jiems paskirtuose rajonuose: dieną krečia ūkius, miškus, naktį pasluoja prie kelių, prie apsuptų sodybų, laukdami ateinant l. kovotojų partizanų. Kartu areštuoja žmones, kuriuos kelis mėnesius ar kelis metus išlaikę kalėjime užverbuoja ir paleidžia l. kovotojų sekti. Tik labai atspariems pavyksta be parašo išeiti į laisvę. Žinoma, kitas reikalas, ar kiekvienas užverbuotas tampa nuoširdžiu MVD agentu.

Šie daliniai savo elgesiu nieko nesiskiria nuo istrebitelių – lygūs vagys, lygūs ir net aršesni žmogaus teisių laužytojai. Jų apvogtas, sumuštas, užmuštas ar išprievartautas, nerasi ir neieškosi, kur pasiskūsti. Jų apie 80% yra pamestinukai, specialiai išauklėti MVD tarnybai. Toki daliniai, girtuokliaudami, plėšikaudami, vogdami, prievartaudami moteris, šaudydami kratos

metu dėl savo turto plėšimo protestą reiškiančius žmones, yra jėga, kurią bolševikai naudoja įgyvendinti savo užmačioms Lietuvoje.

Keliskart į metus vyksta masinės kratos, kur kelių valsčių rajone dalyvauja ištisos MVD divizijos. Praėjus tokioms masinėms ar eilinėms kratoms, palieka kaimai, paplūdę ašarose, kraujuose, pelenuose, be duonos kąsnio baimėje, nevilčia rytdienai.

Šakių apskrityje yra 13 valsčių, kurių kiekviename vidutiniai randasi po 40 istrebitelių ir 50 MVD daliniams priklausančių asmenų. Tokiu būdu visoje Šakių apskrityje susidaro apie 1170 aktyvių ginkluotų pusžmogių, kurių priežiūroje „klesti“ Šakių apskrities Liaudies „laisvė“. Tai apskritis su beveik mažiausiom tokios rūšies pajėgom, kitos Lietuvos apskritys dar labiau apgailėstajamaj būklėj aimanuoja.

1947.XI.20

Skirmantas [parašas]
TAURO APYGARDOS ŽVALGYBOS
SKYRIAUS VIRŠININKAS

GAM, S. Žakevičiaus (Žymanto) archyvas. Mašinraštis.

Lietuvių rezistencinės santarvės pranešimas apie padėtį Lietuvoje 1952 m. antrojoje pusėje

LRS / Inf. Biuras.

Visai slaptai

Bendra padėtis Krašte.

Kova prieš okupantą Krašte sunkėja ir bet koks pasipriešinimo darbas darosi vis sunkesniu. Priešo panaudojamos priemonės laikui bėgant darosi vis efektyvesnės. Okupantas sunkina Krašto padėtį ūkinėje srityje, sudarydamas didžiules atsargas karo reikalams. Antra vertus, nestabili tarptautinė padėtis, vykstant rytų ir vakarų „šaltasis karas“ ir jo atgarsiai Krašte, kurių propagandiniai niuansai, neretai klaidingai Krašte interpretuojami, kaitina gyventojų nuotaikas ir juos egzaltuoja, iš vienos pusės, sudaro didžiulį pavojų jei ne visai sugriauti, tai skaudžiai pažeisti sunkiausiomis sąlygomis Krašte vykdomą darbą, o iš kitos – sustiprina bolševikinį budrumą, sekimą bei suiminėjimus. Todėl bet kuri rezistencinė grupė, nenorėdama būti likviduota, turi apsiginkluoti kraštutiniu budrumu, apdairumu, atsargumu ir naudoti atitinkamą veiklos taktiką.

Nežiūrint to, pagriežtintos priešos represijos tik labiau konsolidavo tautą. Ši milžiniška kova eliminuoja Krašte bet kurią partinę ar ideologinę diferenciaciją ar skirtumus.

Krašto atstatymo reikalai.

Grižimas prie normalių turtinių santykių nepriklausomybę atgavus sudarys sunkią ir didelę problemą. Pav., vien žemės kolektyvizacija į šį klausimą jau įnešė tokios painiavos, kurią nebus įmanoma pašalinti vien teisinio ar ekonominio tikslingumo požiūriu, ir reikės atsižvelgti į socialines ir politines vidaus komplikacijas, kurios priešingu atveju galės sukelti didžiausią vidaus chaosą ir karą visų prieš visus.

Didžiausi sunkumai susidarys lemiančiu momentu, kada padėtis bus dar sudėtingesnė ir atsakingesnė ir kada vienokia ar kitokia tautos laikysena gali būti lemiama visam tautos likimui, kaip antai spontaniškas, dalinai nekompetentingų vidaus ar užsienio veiksmų iššauktas masinis tautos išstojimas prieš okupantą.

Nepriklausomos Lietuvos valstybės tęstinumas.

Krašte pasipriešinimo veiklos juridiniu bei moraliniu pagrindu neabejotinai laikoma, kad Lietuvos valstybė tebėra nepriklausoma, tik jos suverenumo teisių vykdymas laikinai sutrikdytas.

Todėl manoma, kad nepriklausomybės restauracijos pradžioje ji turi bazuotis iš 1940 m. birželio mėn. pradžios išeities punktu: konstitucija ir teisinė struktūra turi galioti paskutinė su atitinkamais iš gyvenimo išplaukiančiais korektyvais. Tai vienintelė teisinė išeitis, pripažįstant nenutrūkstamą Lietuvos nepriklausomybės kontinuitetą, ir yra praktinis būtinumas organizaciniame stadijoje.

Krašto primatas.

Krašte esama nepalaužiamo įsitikinimo, kad pagrindinė kova Lietuvos išlaisvinimo ir atstatymo yra ir bus atlikta pačiame Krašte. Žinoma, užsienis, be abejonės, vaidina ir vaidins labai svarbų vaidmenį, kuris gali turėti labai teigiamos ar net neigiamos reikšmės didžiam Lietuvos išlaisvinimo tikslui. Krašto primato koncepcija nėra vien kokia teisinė ar formalinė norma ar formulė, bet yra neišvengiamas ir vienintelis visos tautos likimo ir ateities politinis credo ir kelias.

Krašto primatą aiškiai suponuoja ir tvirtina milžiniški ne tik administraciniai, socialiniai, politiniai, ekonominiai, kultūriniai, bet ir psichologiniai pakitimai Krašte, kurie taip mažai žinomi, dažnai ir sunkiai suprantami vakarų žmogui.

Lietuvos valstybės atstovavimas užsienyje.

Krašte skaitoma, kad vieninteliai teisėti Lietuvos valstybės atstovai užsienyje, kurie teisiniai atstovauja Lietuvos valstybę laisvajame pasaulyje, yra nepriklausomos Lietuvos vyriausybės paskirti svetimų valstybių pripažįstami Lietuvos įgalioti ministrai ir pasiuntiniai su paskutinės teisėtos Lietuvos vyriausybės paskirtuoju Lietuvos diplomatinio šefu priekyje.

Visos laisvės siekiančios tautos viltimi ir lūkesčiu turėtų būti, kad Lietuvos diplomatiniai atstovai įteisintų iškovotą ir atstatytą Lietuvos nepriklausomybę vakarų pasaulyje.

Su malonumu atžymima Lietuvos diplomatinio šefo ir visų kolegų nuolatiniai rūpinimaisi Krašto bei rezistencijos reikalais.

Lietuvos diplomatijos šefo min. Lozoraičio parodytas per eilę metų realus Krašto reikalų politinis ir tikrai patriotinis supratimas duoda Krašte pagrindą ir tikrumo jausmą, kad vedama kova bei darbas yra tikras ir teisingas.

Egzilinės vyriausybės klausimas.

Krašte yra kategoriškai neigiamai nusistatyta dėl pastangų sudaryti užsienyje suvereninis organas la egzilinę vyriausybę, nepriklausomai nuo jos pripažinimo ar nepripažinimo vakarų demokratinių valstybių. Išsilaisvinimo procesas ir bausis bolševikinis palikimas liečia patį Kraštą, todėl ir suvereninės institucijos tegali išaugti iš pačių Krašto syvų, nuotaikų ir realių išgyvenimų. Egzilinės vyriausybės, seimo ar kitų vyriausybinių organų sudarymas tremtyje yra nereikalingas, neteikiąs nei Tautos laisvinime, nei Kraštui jokios naudos. Tai rodo kad ir paskutinio karo ar pokario patirtis.

LRS.

Krašte konstatuojama, kad LRS užsibrėžta programa, besiremianti visų lietuvių konsolidacija bei atsikreipimu pirmoje eilėje į Krašto interesus, atitinka Krašto pažvalgus. LRS šios srities pastangos remtinės, jai linkima apjungti visus dorus užsienio lietuvius be partinių ar ideologinių skirtumų didžiam Lietuvos laisvės reikalui.

Kraštas ir užsienis.

Parodytas LRS rūpinimasis Kraštu, jo suraminimas, paguodimas, padrąšinimas ir nuolatinis rūpestis dėl Krašto vargų turi didelės reikšmės dabartinėmis nevilties bei košmaro dienomis. Visa tai leido Krašte per spygliuotų vielų sienų užtvaras, laiko ir erdvės tolius ir niūrią gyvenimo tikrovę visomis proto ir širdies galiomis pajusti bendros kovos pulsą ir suvokti tolimesnius darbo gaires ir pamatus. Tai leido paskutiniui metu, daugiau negu kada, gyventi bendromis nuotaikomis, dalintis savo rūpesčiais ir viltimis, skaudžiai priimti užsienio nesklandumus bei nepasisekimus.

Esant taip skirtingose buitinėse gyvenimo ir veiklos metodų sąlygose, yra didelis pavojus, kad tarp Krašto ir užsienio gali susidaryti nesuderinamas esamos padėties ir būsimo lemiančio momento situacijos vertinimas.

Su didžiuliu džiaugsmu konstatuojama, kad LRS, Diplomatų kolegijos nusistatymai ir pažiūros pilnai atitinka Krašte esamus nusistatymus ir pažiūras. Tačiau bendra užsienio lietuvių problemų painiava, VLIKo sluoksnių nutolimas nuo Krašto ir jo padėties nesupratimas ir kt. Krašte kelia nemaža rūpesčio.

Ryšiai iš užsienio turi eiti iš vieno rezistencinio centro ir tam reikalui būti[nai turi] bendradarbiauti visos grupės ir organai. Yra neleistina, kad užsienio lietuvių susiskaldymas per separatyvinius ryšius būtų permestas į Kraštą.

VLIKas.

VLIKas, kaip visuomeninė politinė organizacija, yra reikalingas ir jo vaidmuo, kaip vieno visuomeninių užsienio lietuvių centrų, Lietuvos bylos reikalui neneigiamas, tačiau jis negali

pretenduoti nei į seimo, nei į vyriausybės funkcijas. Krašte reiškiamą nuomonę: VLIKui apjungus visas užsienio lietuvių jėgas ir grįžus jam prie sąlygų ir padėties skirtu uždaviniu ir funkcijų, jo vaidmuo būtų kur kas didesnis ir svarbesnis.

Pastebima, kad nei anksčiau BDPS, nei dabartinė vadovybė nedavė VLIKui įgaliojimus veikti jos vardu užsienyje.

Politinės partijos.

Dėl ypatingo Krašto nueito kelio partinis darbas neturi nei savo tradicijų, nei realios atmosferos plačiųjų masių tarpe. Partinis principas, galimas ir būtinas normaliame valstybiniame gyvenime, dabartinėmis Krašto sąlygomis nepritaikomas, o kartais net žalingas. Partijos neapima visų tautiečių, dėl to ir partiniu principu sudarytas organas negali būti pagrindu visus lietuvius apjungiančiam centrui. Į VLIKą įeinančios partijos ir jau seniai nustoję savo tikrosios paskirties vokiško okupacijos meto rezistenciniai sąjūdžiai nesiremia realaus Krašto gyvenimo pagrindu.

Pageidavimai užsieniui.

Vadovauti užsieny visų lietuvių kovai turėtų antpartinė organizacija, apjungianti visas pozityvias lietuvių tautos jėgas, glaudžiai bendradarbiaujanti su Krašto rezistencine delegatūra užsieny.

Labai palaikoma LRS mintis, kad Tautos laisvinimo kovoje yra būtinas visų realiai dirbančių susiderinimas, laisvinimo koncepcijos linijos bei taktikos nustatymas. Pastebima, kad priklausomybė toje srityje tegali būti Kraštui ir oficialiems Lietuvos valstybės atstovams užsieny.

Sveikintinas reiškinys būtų artimiausiu laiku sukviestinas visų užsienio lietuvių atstovų suvažiavimas, kuris nustatytų vieningo veikimo gaires bei duotų impulso vieningam sutartiniam visų lietuvių Tėvynės laisvinimo darbui.

Reiškiamas nusistatymas, kad visų lietuvių užsieny veiklos vieningumas, pastangų suderinimas yra vienintelis laidas lietuvių tautos tikslams pasiekti. Nesutarimai užsienio lietuvių tarpe:

- a. žalingai veikia Kraštą, skaldo kovotojus, kelia nusiminimą, defetistines nuotaikas, iššaukia nepasitikėjimą, nereikalingus žmonių ir energijos nuostolius ir menkina darbo rezultatus,
- b. neleidžia sutelkti visų jėgų užsieny rezistenciniam darbui, jį sumenkina, netikslingai paskirsto visuomenines lėšas bei energiją,
- c. vieningo darbo, vieningo siekimo nebuvimas menkina rezistencinę kovą svetimų veiksmų bei viso kultūringo pasaulio akyse, trukdo jų vieningus žygius mūsų reikalui.

Pabrėžiama, kad susiskaldymas bei tarpusavinė kova yra prieš viso pasaulio lietuvių valią – visi ją griežtai smerkia.

Kraštas savo kruvinoje žūtibūtinėje kovoje reikalingas labai didelės moralinės bei materialinės paramos, tačiau, deja, užsienio lietuvių nesibaigiantieji tarpusaviniai nesutarimai, nesuradimas bendros veikimo platformos smulkina darbą, verčia eikvoti materialinius bei moralinius resursus tam smulkėjimui bei diferenciacijai palaikyti, kai tuo tarpu jų taip reikalingas Kraštas.

Žiūrint kenčiančio, naikinamo Krašto akimis, užsienio lietuvių tarpusaviniai nesutarimai, aštuonerių metų betikslė kova atrodo vaikų žaidimu, nerimtu traktavimu gyvybinių tautos

reikalų. Reikia baigti užsieny tuščią, šiomis sunkiomis tautai dienomis netgi nemorališką „kovą už valdžią“.

Užsienio nesutarimai, jų atbalsiai veda Krašte prie diferenciacijos, neša darbo sumenkinimą, o dažnai net ir fizinį sunaikinimą. Užsienio lietuvių nesutarimai persisunkia į Kraštą ir čia veikia destruktiviškai.

Pav., atvykimas į Kraštą prieš porą metų vieno užsienio (VLIKo) sambūrio pasiuntinio, kuris susirišo su pora regionalinių ginkluoto pogrindžio grupių. Tos grupės nutraukė ryšius su centrine vadovybe ir atsiskyrė nuo bendros rezistencinės kovos darbo. Tuo buvo prisidėta prie milžiniškų nuostolių Kraštui iššaukimo ir užminavimo Krašte vadovybės pastangų apsaugoti daugelį partizanų nuo skaudžiai klaidingų, teroristinių, morališkai ir tautiškai nepateisinamų veiksmų. Tos diferenciacijos fiziniai nuostoliai buvo neapkainuojami: abiejų grupių kovotojai žuvo beveik 100%, o sukeltas nepasitikėjimas ir šiandien nėra išnykęs, dar ir dabar, kai reiškiasi nesveikos užsienio vaikiškos žaidimų „valdžiomis“ įtakos.

Perkeliams ir Krašte paralelizmas, tarpusavinis nepasitikėjimas, įtarinėjimas, susiskaldymas yra Kraštui savižudybė.

Lietuvių tautos kovos tikslas.

Didysis Lietuvių Tautos tikslas yra išlikti gyviems ir pasiruošti laisvam gyvenimui. Šis tikslas plačia prasme turėtų būti visų užsienio lietuvių ir svetimų veiksmų tikslas. Lietuvių tauta daugiau turbūt už kitus yra sudėjusi aukų ant savo siekiamos laisvės aukuro. Krašto nuomone, yra neleistina, nepolitiška ir nedemokratiška iš užsienio dirbtinai tautą kurstyti ir panaudoti ją „šalto karo“ efektams.

Prašoma Lietuvos diplomatijos šefą min. Lozoraitį ir Lietuvos atstovus B. K. Balutį ir P. Žadeikį ir pavedama rezistencinei delegatūrai (LRS) dėti pastangų, kad pagrindinė Lietuvos išlaisvinimo ir atstatymo koncepcija būtų tikslingai užsieny išspręsta, kad visiems draugingiems lemiantiems svetimiams veiksniams būtų išaiškintas Krašto nusistatymas ir pažiūra šios dienos kovos veikimo taktikos ir valstybės atstatymui pasiruošimo klausimais, nukreipiant visų protus, širdis ir valią į pavergtą Kraštą.

Tikimasi, kad Lietuvių Tautos vieningos pastangos išsilaisvinimo kovoje susilauks viso kultūringo pasaulio įvertinimo ir paramos ir sutrumpinimo Tėvynės kančios.

GAM, S. Žakevičiaus (Žymanto) archyvas. Mašinraštis.

Dezinformacinis MGB agento Juozo Vizbaro-Arūno raštas apie pagrindžio padėtį okupuotame krašte

Gauta
1950.3.4.

BTS

Pogrindžio padėtis mūsų okupuotame krašte (trumpa apžvalga)

Po areštavimo kai kurių BDPS narių, po pulk. Žvejo žuvimo 1948 m. vasario mėn. ties Piliškiais ir pagaliau po Gedimino žuvimo tais pačiais metais gegužės mėnesį likusieji prezidiumo nariai buvo priversti laikinai nutraukti darbą. Aprimus padėčiai, vėl nustatė tarp savęs ryšį, papildė prezidiumą naujais nariais ir ėmėsi darbo. Dabar į BDPS prezidiumą įeina šie asmenys: generolas Gintautas, prof. Dramblys, plk. ltn. Ruginis, plk. ltn. Maironis, kun. Ažuolas, Brolis, Arūnas ir dar du, kurių nei slapyvardžių, nei pavardžių nežinau. Man pačiam teko bendradarbiauti tik su plk. ltn. Ruginiu, kun. Ažuolu ir Broliu. Prieš išvykstant į užsienį, teko trejetą kartų susitikti ir su p. Drambliu. Man žinomų prezidiumo narių charakteristikas galiu duoti tiems „Informacinio Centro“ asmenims, kurie man buvo nurodyti prof. Dramblio ir plk. ltn. Ruginio.

BDPS prezidiumas, iki man išvykstant į užsienį, vykdė funkcijas tik Suvalkijoje ir Dzūkijoje (Pietų Lietuva), Dainavos ir Tauro apygardose. Su šių apygardų štabais ryšius turėjo. Be to, BDPS prezidiumas vadovavo pagrindžio organizacijoms, esančioms šiuose rajonuose. Pogrindžio organizacijų atstovai pritaria BDPS programai, o BDPS tas organizacijas visapusiškai remia.

BDPS rolę Aukštaitijoje ir Žemaitijoje išpildo du – plk. ltn. Mačiokas ir Jankauskas.

Aš jų darbą charakterizuoti negaliu, nes man su jais neteko susitikti ir turėti pokalbį. Man tik tiek težinoma, kad ryšys tarp BDPS prezidiumo pirmininko prof. Dramblio ir plk. ltn. Mačioko yra, bet, kaip ir per ką jis palaikomas, man irgi nėra žinoma. Man dar žinoma ir tai, kad tarp prof. Dramblio ir plk. ltn. Ruginio iš vienos pusės ir plk. ltn. Mačioko – iš kitos yra koks tai nesutarimas taktikos klausimais. Be to, man dar yra žinoma, kad BDPS prezidiumas, iki man išvykstant į užsienį, su Žemaitijos ir Aukštaitijos partizanų štabais ryšio neturėjo.

Pogrindžio darbas mūsų okupuotame krašte diena iš dienos darosi vis sunkesnis ir sunkesnis. Bolševikams pavyko atstatyti po karo sugriautą pramonę, praveisti bolševikiškai žemės reformą ir aptarnauti mūsų žmones per spaudą, radiją, teatrą, savo agitatorius, savo agentus ir asmenis, pardavusius Išsilaisvinimo Kovos reikalą, bolševikine kultūra. Bolševikams pavyko suagituoti daugelį mūsų tautiečių ir juos atitraukti nuo Išsilaisvinimo Kovos. Beveik per vienus metus bolševikams pavyko sukolektyvinti daugelį mūsų ūkių. Rezultate gavosi tai, kad kai kuriose apskrityse kolektyvizacija pasiekė net iki 80%. Bolševikams pavyko patraukti į savo pusę daugelį mūsų inteligentų, dirbusių švietimo srityje, juos paperkant ir duodant geresnes gyvenimo sąlygas. Bolševikams represijomis pavyko įbauginti ir dirbti jų naudai daugelį mūsų dvasiškių. Taip, trumpai aptarus, atrodo okupanto padėtis mūsų krašte.

Nušvietus okupanto padėtį, labai svarbu susipažinti su aktyvios mūsų rezistencijos padėtimi. Didelę atsakomybę pogrindžio darbe neša mūsų jaunesnieji karininkai, vadovaujant partizanams. Rezultate gaunasi tai, kad mūsų tautiečių naikinimas vyksta iš dviejų pusių: iš

okupanto (areštai, ištrėmimai) ir savųjų pusės. Kai kuriuose rajonuose buvo prieita prie to, kad partizanai užsiiminėja ne partizanams priderančiais veiksmais, bet grynai žudymais savo tautiečių ir plėšikavimais. Žinoma, negalima sakyti, kad visur taip yra! Be to, partizanų tarpe įsigalėjo savivaliavimas, pav., kpt. Žemaitis po pulk. Žvejo žuvimo pats savavališkai paskelbė save Vyriausiu Partizaninių Pajėgų Vadu Lietuvoje ir davė sau generolo laipsnį. Vadovaudamas partizanams, kpt. Žemaitis visiškai neprieštarauja mūsų tautiečių žudymams ir šiuos savo darbus pridengia šūkiu: „Už Nepriklausomą Lietuvą!“ Tokiu būdu kpt. Žemaitis ir jį remią asmens ne tik kad savo tokia taktika privertė partizanus atsitraukti nuo Išlaisvinimo Kovos, bet ta jo (kpt. Žemaičio) vedama taktika palaužė daugelį mūsų partizanų politiškai ir moraliai. Gavosi tai, kad pačių partizanų tarpe atsirado skilimas ir pagaliau išdavystės iš jų pačių tarpo. Tokiu savo veikimu partizanai nustojo autoriteto pagrindžio organizacijų ir visuomenės akyse. Be to, tuo partizanai sukompromitavo ir pagrindžio organizacijas tautiečių tarpe, nes tautiečiai dažnai išsireiškia: „Kokie partizanai, tokie ir pagrindžio organizacijų dalyviai!“ Dažnai tautiečiai vienokiu ar kitokiu būdu vengia prisidėti prie Išlaisvinimo Kovos motyvuodami tuo, kad partizanai, išduodami vieni kitus, kartu išduoda ir juos remiančius asmenis.

Šios mano mintys trumpais bruožais duos „Informacinio Centro“ atstovams suprasti, kodėl bolševikams pavyko daugelį mūsų tautiečių atitraukti nuo Išlaisvinimo Kovos. Tai vis kalti neatsakingi partizanams vadovaujį asmens ir jų vedama taktika.

Tokiu būdu kpt. Žemaitis savo elgsena privedė prie to, kad mūsų okupuotame krašte nėra vieningo Vadovaujamo Centro, kuris galėtų vadovauti partizaninėms pajėgoms ir pagrindžio organizacijoms mūsų okupuotame krašte. BDPS prez. pirmininkas p. Dramblys mane įgaliojo painformuoti „Inform. Centro“ atstovus, kad BDPS prezidiumas neremia kpt. Žemaičio taktiką ir ją nerems, nes ji veda prie mūsų tautiečių ir partizaninių pajėgų naikinimo.

BDPS prezidiumas užsibrėžęs:

1. suvienyti partizanines pajėgas ir pagrindžio organizacijas po viena vadovybe, kad nebūtų skilimo.
2. Išsaugoti kiek galima daugiau tiek pagrindžio, tiek partizanines pajėgas lemiamam momentui – karo kilimo momentui.

BDPS prezidiumas tikras, kad karas tarp SSSR ir Anglosaksų bloko tikrai kada nors kils ir kad šis karas mūsų tautai atneš mums Laisvę ir Nepriklausomybę!

Būčiau tokią trumpą padėties apžvalgą atsiuntęs anksčiau, bet vis laukiau ko nors iš jūsų tarpo. Pasikalbant būtų galima aptarti padėtį daug išsamiau. Esu parašęs gana plačią 24 psl. „BDPS veiklos apžvalgą“. Ten susipažinsite su padėtimi plačiau. Mano šios kelionės tikslas – atnaujinti ryšius ir nušviesti pagrindžio padėtį „Inform. Centro“ atstovams ir gauti jų nuomonę dėl tolimesnio darbo. Mes šį laišką stengsimės išsiųsti II.19. Gavę šį laišką, tuoj pat duokite atsakymą p. M. adresu.

Arūnas

P. S. P. M. savo laiške pamiršo įdėti pašto ženklelius – įdeda dabar. Arūnas [parašas]

GAM, S. Žakevičiaus (Žymanto) archyvas. Rankraštis.

MGB parengtas dezinformacinis BDPS prezidiumo pirmininko 1952 m. balandžio mėn. pranešimas

Slapta

1952 m. balandžio mėn.

Kraštas

Pasyvios rezistencijos veikla yra sąlygojama aplinkybėmis, kurios esamu metu susidarė Krašte. Kad galima būtų susidaryti pasyviosios rezistencijos ir kartu BDPS vaidmens vaidą, reikalinga nors trumpai apžvelgti aplinkybes, kuriose tenka veikti.

Priešo akcija Krašte bolševizacijai įvesti pasireiškia dviem kryptim: viena – brutali jėgos akcija, kuri yra nukreipta į kiekvieną ryškesnį pasipriešinimo kovos pasireiškimą ar bent įtarimą ir kuri visa tai be pasigailėjimo naikina ir triuškina žiauriomis teroro priemonėmis; kita kryptis – masinė propagandinė, siekianti formuoti gyventojų sąmonę plačiai išvystyta propaganda, politiniu švietimu, plačiu masiniu įtraukimu inteligentijos į bolševizacijos darbą.

Politinis švietimas, auklėjimas plačiu mastu varomas per visas mokyklas – tiek mokinių, tiek mokytojų tarpe. Ta pati priešo akcija yra plačiai išplėsta gamybos įmonėse, įstaigose, kolūkiuose; organizuojama daugybė įvairių kursų, marksizmo-leninizmo vakarinių universitetų /Vilniuje ir Kaune/ vadovaujančiom inteligentijos pajėgom formuoti. Bolševizacijos propagandai, marksistiniam auklėjimui pajungta visa be išimties literatūra, mokslas, kinas, teatras, spauda, įvairios šventės, vieši susirinkimai ir kita.

Plačiai organizuotos politinės propagandos įtakoje, reikia pripažinti, nemažas senųjų inteligentijos pajėgų skaičius persiima naujomis politinėmis idėjomis, pereina į priešų pusę ir pasidaro aktingais bolševizacijos veikėjais.

Ypač stipriai yra veikiama jaunimas, iš kurio formuojamos masinės komunistinės organizacijos: mokyklose – pionierių, mokyklinio ir šaliamokyklinio komjaunimo. Tąja plačiai išvystyta propaganda siekiama išrauti iš žmonių galvų senąją tautinę sąmonę ir formuoti bolševikines pažiūras.

Plačiu mastu varoma antireliginė propaganda; literatūroje stengiamasi išrodyti religiją ir jos skelbėjus jau Lietuvos istorinėje praeityje buvus „klasiniu“ liaudies priešu.

Iškeliami ir puoselėjama mintis, kad nepriklausomos Lietuvos gyvenimas tarnavo savų siauro ratelio išnaudotojų ir užsienio imperialistų interesams, kad tikrai Lietuvai esant „broliškųjų“ tarybinių tautų sąjungoje, ypač su didžiąja rusų tauta, kurios dėka sujungtos į vieną nedalomą vienetą visos Lietuvos žemės – su Klaipėdos Kraštu ir Vilniaus sritimi, tėra galimas saugus, darnus ir kultūringas gyvenimas ateityje.

Bendro Demokratinio Pasipriešinimo Sąjūdžiui savo veiklą palaikyti ir plėsti tenka verdančiame katile, kur kunkuliuoja įvairiausias prieš Lietuvos Nepriklausomybę nukreiptos idėjos ir bolševikiniai svaisčiojimai apie komunistinį rytojų. BDPS prezidiumas šiuo metu ir esamos sąlygose laiko svarbiausiu savo veiklos uždaviniu galimomis konspiratyvinėmis priemonėmis priešintis prieš propagandinėms bangoms, jungti galimomis formomis patriotines pajėgas, skiepyti ir palaikyti Lietuvos Nepriklausomybės idėją, nuskaidrinti perspektyvas, kad pasaulinių politinių įvykių sukūriai gali /ir dar greitai/ sudaryti sąlygas Lietuvos Nepriklausomybei atkovoti.

Dėl įmantrių ir sukty priešų persekiojimų, dėl plačios teroristinės akcijos ir provokacijų BDPS savo veikloje negali naudotis nei nors kiek didesniais susitelkimais, nei įprastomis organizacinėmis formomis: visa tai tuojau pat sudaro MGB organams patogumus plataus masto persekiojimams. Pagaliau Krašte nepaprastai sunkios aplinkybės net tarpusavyje BDPS grupėms ryšius palaikyti. Dėl paminėtų priežasčių BDPS veikla privalo būti griežtai užkonspiruota ir slėptis giliai į pagrindį, kas sudaro didelių BDPS veiklai sunkumų.

Dabartiniu metu BDPS prezidiume susitelkusi grupė patriotų, prityrusių kovotojų, išsi- blaškiusių po žymesniuosius Krašto miestus. Jų eilėse yra senosios armijos aukštų laipsnių karininkų, dvasiškių, buvusių ir išsilaikiusių žymesnių visuomenės veikėjų, neatsižvelgiant į priklausymą praeityje vienokiai ar kitokiai politinei srovei. Pagaliau čia dalyvauja ir asmenys, anksčiau veikę aktingoje rezistencijoje ir dėl beperspektyvinės aktingosios rezistencijos padėties nuo jos pasitraukę.

Pasyvi rezistencija Krašte pasireiškia įvairiomis visuomeninėmis grupėmis, dėl gyvenimo ir darbo aplinkybių išblaškytomis po visą Kraštą. Ypač gyvai pasyvios rezistencijos grupės veikia prie aukštųjų mokyklų, studentijos tarpe, miestuose susidariusios žymesnių patriotų inteligentų grupės, kai kur jos pasiskirsčiusios pagal vienos rūšies profesijos žmones, pavyzdžiui – mokytojų, gydytojų, inžinierių. Visos tos pasyvios rezistencijos grupės savo aplinkoje veikia kaip galėdamos. Jų veikla yra griežtai konspiratyvi. BDPS prezidiumas su kai kuriomis grupėmis palaiko ryšius per tarpininkus. Atskirų pasyvios rezistencijos grupių santykiai su BDPS prezidiumu yra griežtai užkonspiruoti, taip kad tų grupių vadovaujantieji asmenys tepažįsta tiktai vieną kurį nors BDPS prezidiumo narį arba ryšininką. Smulkiau ką nors apie BDPS prezidiumą grupių žmonės nežino.

Iki šiolei BDPS prezidiumas nesistengė visas tas pasyvios rezistencijos grupes formaliai sujungti į vieną centralizuotą organizaciją dėl to, kad sujungus įvairias grupes gali susidaryti saugumui pavojus, sumenkėti konspiracija. Kartais pasitaiko, kad dėl nepakankamo akylumo, dėl neapgalvotų poelgių vienas kitas asmuo iš pasyvios rezistencijos grupių pakliūva priešui į rankas. Tokiais atvejais grupių žmonės, plačiau žinodami apie centralizuotą pasyviosios rezistencijos grupių veikimą, labai greitai gali įstumti į pavojų visą organizaciją, išsiaiškinti BDPS prezidiumo veiklą, jo žmones – ir visa to pasekmės aiškios.

Nesiimdamas visų tų pasyvios rezistencijos grupių sujungti, BDPS prezidiumas, palaikydamas su jomis ryšius, stengiasi jas informuoti apie tikrą tarptautinę padėtį, pagyvina jų sąmonėse Nepriklausomybės idėją, duoda medžiagos pokalbiams bolševikinei propagandai atremti, taip pat duoda patarimus valdžios organams dezorientuoti ir pragaištingiems valdžios kėslams iššifruoti. Dažnai atsiranda reikalas kai kurias grupes, ypač jaunimo, sulaukyti nuo tokių veiksmų, kurie, labai greitai pajauti valdžios organų, sukelia pavojų pakliūti į MGB rankas ne tiktai atskiriems asmenims, bet ir visai grupei ir netgi pašaliečiams lietuviams.

Iki 1949 metų BDPS prezidiumas palaikė ryšius – gyvus ir raštu – su aktyviosios rezistencijos žmonėmis – stambųjų grupių vadovybėmis: Vanagu, Litu, Žemaičiu, Faustu ir kitais. Santykių tikslas buvo sudaryti bent vieną bendrą pasipriešinimo frontą, svarbiausia – nustatyti išmintingą pasipriešinimo kovos taktiką, kurios pasekoje būtų sumažintas nelaimių skaičius ir kad bendros rezistencijos žmonės saugiau galėtų pasislėpti nuo priešų durklo. Aktyvios rezistencijos vadovai, ypač ponas Žemaitis, puoselėdamas visą laiką, kad štai tuojau kiekvieną pavasarį, o jei ne – tai vasarą kils karas, manė, kad Lietuvos bolševizacijos sustabdymą nulems tiktai aktyvioji rezistencija, veikdama, kaip ir seniau, teroro metodais. Jų nuomone, tiktai tie

asmenys ar grupės gali būti laikomi pasipriešinimo kovos faktoriais, kurie visiškai prisidės prie aktyvios rezistencijos, tariant, pereis į mišką, į nelegalią padėtį. Po to p. Žemaitis plačiai paskelbė aktyviosios rezistencijos narių tarpe, kad visos organizacijos, pasyvioje rezistencijoje dalyvaujančios, daugiausia yra priešų suprovokuotos, kad dėl to jos yra žalingos ir jas reikia naikinti. Trumpai tariant, kas nekovoja miške, tas yra priešas! Savo frontui sudaryti p. Žemaitis organizavo Lietuvos Laisvės Kovos Sąjungą – LLKS, 1949 m. vasario mėn. 16 d. paskelbdamas deklaraciją, kurioje išdėstė savo aukščiau paminėtas idėjas.

LLKS nuostatai vertė nutraukti visą masinę pasyviąją rezistenciją, sumenkino jos vertę. Kita vertus, visos tautinės pasipriešinimo masės į mišką išvesti negalima, o, kad ir daugumą jos išvedus, be abejo, turėtų pasikeisti ir aktyviosios rezistencijos pobūdis.

Tokių samprotavimų avantiūristinis pobūdis aiškus ir be didesnių išrodymų: jie visą pasyviosios rezistencijos reikalą, plačiai pasiskleidusį visoje Tautoje, būtų be atodairos formaliai likvidavę.

Grįžus mūsų įgaliotiniui Kęstučiui į Kraštą, sužinojome, kad į Kraštą yra grįžęs VLIK'o atstovas Skrajūnas-Skirmantas, kuris Krašte pradėjo veikti. Skelbdamas, kad tuojau pat pavasarį kils karas, Skirmantas suaktyvino aktyviosios rezistencijos karinę veiklą, pradėjo organizuoti platesnį ryšinių tinklą, plačiai paskelbė apie savo ryšius su Anglijos ir JAV valdžios atstovais, su lietuviškųjų užsienio organizacijų veikėjais. Per savo išleistus biuletenius, kaip dabar paaiškėjo, klaidingai informavo apie Lietuvos diplomatijos santykius su VLIK'u. Skirmanto veikla buvo neatsargi, iššaukianti. Tauro apygardoje Skirmantui pasisekė išprovokuoti beprasmingus teroristinius aktus. Pasekmėje tasai privedė prie aktyviosios rezistencijos Pietų grupės sunaikinimo. Jau daugiau kaip metai apie Tauro apygardą nieko negirdėti.

Reikia pabrėžti vieną charakteringą aplinkybę. Iš Kęstučio atvežtų dokumentų sužinojome, kad Skirmantas į Kraštą atsivežė laiškus ir dokumentus, pasirašytų p. O. Rainio ir kitų. Tačiau niekas iš aktyviosios rezistencijos žmonių apie tai nežinojo, reikia suprasti – tie dokumentai niekam nebuvo parodyti. Savaimė aišku, kad žinomų žmonių išmintingi patarimai ir nurodymai nesiderino su neapgalvotais Skirmanto ir jo kolegų svaisčiojimais bei užsimojimais. Nors Skirmantinės akcijos pasekmėje buvo išblaškyti ir BDPS ryšiai su aktyviąja rezistencija, tačiau BDPS prezidiumas mano esant reikalinga ir toliau palaikyti kontaktą su aktingosios rezistencijos grupių vadais, kad galėtų jiems įteigti jų kovos taktikos pakeitimo reikalingumą, kad galėtų juos supažindinti su užsienyje veikiančių organizacijų bei jų veikėjų samprotavimais apie karo galimybes, apie pasipriešinimo kovos pobūdį.

Glaudesnio kontakto su LLKS vadovybe dar nepavyko nustatyti dėl to, kad LLKS jau kuris metas yra visiškai pairusi. Jos padaliniai dėl žiaurios priešų akcijos, teroro ir išdavysčių yra visiškai išblaškyti; atskiros grupės nepalaiko viena su kita ryšių ir veikia gaivališkai. LLKS centro instrukcijos bei parėdymai nepasiekia išblaškytų kovotojų. Dėl to kovotojų tarpe jaučiamas demoralizavimasis. Yra faktų, kad aktyvios rezistencijos vadai pradeda graužtis tarpusavyje, vienas kitą įtarinėja ir išdavinėja priešui.

BDPS veikla, nukreipta į visos Tautos sąmonės ugdymą nepriklausomam gyvenimui, į Tautos moralinio pasipriešinimo ugdymą, prieš išpūstą, plokščiaavidurę bolševikinę propagandą; toji veikla neapsiriboja kuria nors srovine grupe ar vien tik partizanų veikla, priešingai, ji siekia aprėpti pagrindines tautines patriotines mases. Yra nepaprastai skaudu ar jaučiama didelė skriauda, kai aktyviosios rezistencijos kai kurie vadai dargi nepadoriu būdu atstumia pasyviosios rezistencijos pastangas, įtarinėja pasyviąją rezistenciją susirišus su priešų provokaciniais veiksmais.

Iš kitos pusės, atrodo, kad atskirų aktyvios rezistencijos grupių vadai, tuščios ambicijos paskatinami, kliudo sudaryti glaudesnę kontaktą su pasyviosios rezistencijos vadovaujama organais. Dabartiniu metu nėra realinės galimybės bendrai veikimo platformai nustatyti su aktyviaja rezistencija. Ir pasyviosios bei aktingosios rezistencijos santykiai apsiriboja nežymiais pasyviosios rezistencijos žmonių patarnavimais smulkmenomis, kaip aprūpinimu popieriumi, kalkėmis, rotatoriniais dažais, nedideliais kiekiais šovinių ir kit.

Turint galvoje, kad mažiausioji pasipriešinimo pajėga Lietuvos laisvei atgauti yra labai brangi, BDPS prezidiumas yra nusistatęs ir toliau dėti pastangas suartėti su aktingąja rezistencija, su jos vadovais, kad, atradus bendrą kalbą ir pasinaudojant galimais išmintingais veikimo būdais, sudaryti vieningą pasipriešinimo kovos frontą Lietuvos Laisvei atgauti, tos Laisvės ilgesį tautiečių sieloje sustiprinti. Toks yra BDPS žmonių troškimas.

Šioje pasyviosios rezistencijos Krašte apžvalgoje trumpai pateikiama bendrais bruožais būdingiausieji pasyviosios rezistencijos ir kartu BDPS gyvenimo ir veiklos svarbesnieji momentai. Plačiau panagrinėti šią sudėtingą problemą, pavaizduojant teigimus gyvenimiškais kovos faktais, dėl labai trumpo laiko, skubotumo ir sunkių aplinkybių, kurios neleidžia konspiratyviniame darbe bent kiek plačiau pasiskleisti ir netrukdomai prisėdus padirbėti, nebuvo galimybės.

D.

GAM, S. Žakevičiaus (Žymanto) archyvas. Rankraštis.

Lietuvos rezistencinės tarnybos užsienyje 1952 m. birželio 7 d. raštas Nr. 15 dėl ginkluotojo pasipriešinimo Lietuvoje

Lietuvos Rezistencijos Tarnyba
Užsieny

1952.VI.7 d.
Nr. 15

Liečia: aktyvus ginkluotas pasipriešinimas Krašte.

LRT-ba Užs. patiekia čia du pranešimus apie partizaninį veikimą Krašte: iš 1950.XI.2 d. ir 1952 m. pirmos pusės, kartu su šio judėjimo organizacinės struktūros metmenimis iliustracijai taip pat prideda vieno partizanų laikraščio „Partizanas“ Nr. 6/20/ 1951 m. VI. 20 d. vedamąjį ir tame pat numeryje tilpusius kai kuriuos partizanų išleistus ir jų taikomus baudžiamuosius nuostatus.

Visa Lietuvos aktyvaus ginkluoto pasipriešinimo problema yra be galo jautri, skaudi ir seniai reikalauja gilaus susirūpinimo. Ši problema užsieny buvo gerai žinoma jau nuo pat 1945 metų pabaigos. Tenka tik stebėtis, kad jos sprendimui nebuvo padėta bemaž jokių pastangų.

Visos problemos kompleksas buvo pakankamai aiškiai iškeltas ir nušviestas Lietuvos Rezistencijos Atstovo užsieny, VLAKO nario „Alfonso-Hektor-aus“, pro memoria „Lietuvių tautos išsilaisvinimo pastangos“ 1946.X.15 d., kurią gavo tiek VLIKas, tiek Lietuvos Pasiuntiniai.

Minėtas Lietuvos Rezistencijos Atstovas rūpimus rezistencijos klausimus plačiai išdėstė Lietuvos Diplomatinijos Šefui min. S. Lozoraičiui laiške 1947.II.15 d.

Deja, tik vienas Lietuvos Diplomacijos Šefas min. S. Lozoraitis nuo pat pradžios parodė gilų susirūpinimą tuo klausimu ir stengėsi padėti jį išspręsti tautos jėgų tausojo kryptimi.

Šiandien Krašto autoritetingų asmenų tvirtinama, kad jei nuo pat pradžios būtų padarytos visos pastangos iš užsienio ta kryptimi – partizaninį judėjimą būtų buvę galima apstabdyti. Deja, to nebuvo padaryta. VLIK'as, nei Lietuvoje neturėjęs aiškios išlaisvinimo koncepcijos, nesudaręs jos vėliau atsikūręs užsieny ir neturėdamas jos ir dabar aiškios ir rimtai apgalvotos ir tikslingai visuotinai vykdomos, pats dar 1947 m. VII. 4 d. tvirtino, kad kova dėl Lietuvos Išlaisvinimo žengia į lemiamą fazę. Tai buvo ši svarbiausia kardinalinė klaida, kurią metai iš metų kartojo partizanai Lietuvoje ir kuri atnešė tūkstančius aukų.

Minėta skaudi aktyvaus pasipriešinimo problema buvo privalu apsvarstyti bent 1948 m. „organizuojamo“ Baden-Badeno pasitarimo metu ar mažų mažiausiai 1950 m. VLIK'ui ėmusis nutiesti naujus ryšius su Kraštu, tuo labiau kad apie padėtį tuomet jis gerai žinojo iš naujų gautų duomenų. Suderintomis tuo metu visų pastangomis būtų buvę galima daug padaryti padėčiai atitaisyti ir jai gelbėti. Deja, ir tuomet to nebuvo padaryta, priešingai, nueita visai kitu keliu, kas, kaip jau žinoma, atnešė vėl naujų aukų.

Šiandien ši problema tebėra aktuali ir skaudi, kelianti didelį susirūpinimą Krašte esantiems atsakingiems asmenims ir reikalaujanti ryžtingo sprendimo. Yra pagrįstas pagrindas manyti, kad, padėčiai nepasikeitus ir nepadėjus visų suderintų pastangų jai gelbėti, žus dar ir tie prieš 5–7 metus buv. plataus ginkluoto pasipriešinimo likučiai. Jei aktyvių kovotojų 1945 m. skaičius siekė net 30.000, 1949/50 m. jų beliko jau gal apie 5.000, o šiais metais jų skaičius vargiai siekia 1.000.

Savaime suprantama, šios problemos sprendimas nėra lengvas. Pačiame Krašte jai tikslingai spręsti yra dideli psichologiniai sunkumai ir gilūs nuomonių skirtumai tarp partizanų ir pasyvaus pasipriešinimo bei kitų atsakingų Krašte asmenų dėl pažiūros į patį pasipriešinimą okupantui ir jo esmę. Sunkumai šiai problemai spręsti iš užsienio yra žinomi. Daug buvo padaryta juos pašalinti 1951 metais, tikslu pasiekti visų lietuviškų veiksmų ir Lietuvai draugingų faktorių bendram suderintam veikimui, bet šios pastangos, deja, buvo suardytos vienos VLIK'e atstovaujamos politinės srovės priešiško nusistatymo.

Tačiau būtų neleistina, strategiškai klaidinga ir žalinga, antra vertus, tas gali grėsti didelėmis skaudžiomis pasėkomis ir naujomis aukomis, o gal ir pilietiniu karu pačiame Krašte eventualaus konflikto atveju, jei nebūtų dabar padėta visų bendrų pastangų teisingai ir tikslingai Krašte pasipriešinimo linijai visuotinai pravesti ir likusioms aktyvaus pasipriešinimo pajėgoms apsaugoti ir, jei reikia, perorganizuoti.

Priedai: 4

Lietuvos Rezistencijos Tarnybos Užsieny

Gen. Sekretorius.